Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 22 (13322) | 1987 чылдың январь 27, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 копеек.

РСФСР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

Январь 24-те РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралы болган, аңаа 1986 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының болгаш РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң түңнелдерин болгаш бо чылдың планын күүседир талазы-биле сорулгаларны чугаалажып көрген.

Хуралга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. И. Воротников чүве чугаалаан.

(СЭТА).

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

ТҮҢНЕЛДЕРНИ ХАНЫ САЙГАРАР

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому 1986 чылда мал ажылын хөгжүдер талазы-биле районнарның, совхозтар, бригадалар болгаш фермалар коллективтериниң социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрген.

Республиканың малчыннары он нийги беш чылдың баштайгы чылының онаалдаларын күүседир дээш социалистиг чарышты калбартыпкаш, чамдык тодаргай эки түңнелдерни чедип алган. 1985 чылга деңнээрге, малдың ниити продукциязын бүдүрериниң хемчээли 10,7 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү —8,0 хуу өскен. 1985 чылдың деңнелинге бодаарга совхозтарга эът бүдүрери 2,4 хуу, сүт — 13,4 болгаш чүүрга—26,9 хуу өскен. Совхозтарның экономиктиг көргүзүглери бедээн. Республика 1986 чылда эът садар планы 103,6, сүттү — 113,0, дүктү — 104,2, чүүрганы — 101,5 хуу күүсеткен. Ооң мурнундагы чылга деңнээрге 1986 чылда эът садары 5,8, сүт — 9,3, чүүрга — 26,9 хуу өскен. Мал продуктуларын бүдүрер болгаш садар талазы-биле планнарны болгаш хүлээлгелерни күүседиринге, малдың баш санын өстүрериниге эки түңнелдерни Өвүр, Тес-Хем, Улуг-Хем районнарның ажыл-ишчилери, «Ленинчи орук», «Мөген-Бүрен», Карл Маркс аттыг, «Кызыл тараачын», «Тиилелге» совхозтарның болгаш өске-даа хөй фермаларның, бригадаларының коллективтери чедип алган. «О. Шынаа» совхозтуң Деспең бригадазының хойжулары (бригадири К. К. Шалык) 1986 чылда төрүүр чүс хойга онааштыр 93 хураганны камгалап алган. «Көк-Тей» совхозта Көк-Тей сүт-бараан фермазы (бригадири И. П. Сагаан) инектен-не 2550 кг сүттү саап алган, совхозтарның 67 бригадалары болгаш фермалары 1986 чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүсеткен, а 101 малчын төрүүр чүс хойдан-на чүс болгаш оон хөй хураган, анайны камгалап алган. 60 ажыг саанчы боттарында быжыглаан инек бүрүзүнден-не 2200 кг ажыг сүттү сагган.

Ооң-биле кады мал ажылының ажыктыын бедидер талазы-биле партия, совет, ажыл-агый органнарының ажылынга эде тургустуушкун оожум чорup турар. Эргелеп башкарылганың болгаш күш-ажылга идиг бээриниң экономиктиг бараларын, бот-орулга-чарылганы, өг-бүле болгаш бригада кереэзин, чарыгдалдар контролюнга чек аргазын, интенсивтиг технологияларны кошкак шиңгээдип ап турар. Хөй фермаларда, бригадаларда малчыннарның ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургуспаан.

Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Сүт-Хөл, Таңды, Барыын-Хемчик, Тожу районнар эът бүдүрер планын күүсетпээн болгаш 1985 чылдың деңнелинден эвээжеткен. 1986 чылда күрүнеге сүт садар планын Бай-Тайга, Барыын-Хемчик районнар болгаш 13 совхозтар, эът садарын —16 совхозтар, дүктү—Бай-Тайга, Каа-Хем районнар болгаш 18 совхозтар күүсетпээн. «Тээли», «Мурнакчы», «Бурунгаар» совхозтар мал продуктуларын күрүнеге садарының чаңгыс-даа хевирин күүсетпээн.

1985 чылдың деңнелинге бодаарга, мыйыстыг бода малдың баш санын Сүт-Хөл, Тожу, а хой, өшкүнү—Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Бии-Хем районнар эвээжеткен. Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Бии-Хем районнар хураган алырын эрткен чылдыындан кудулаткан. Бай-Тайга, Барыын-Хемчик районнарның совхозтарынга малдың өлүр чоруу хөй болган.

Хөй районнар болгаш совхозтар мал ажылын интенсификастаар талазы-биле ажылды план ёзугаар боттандырбайн, малды ажаап-кадагалаарының, бажын өстүрериниң, зооветеринарлыг дуза чедириниң технологиязын экижидер талазы-биле ажылды оожум чайладып турар.

Малдың продуктулуг чоруу, продукцияның шынары чавыс, бот-үнези улуг. 1986 чылда Бай-Тайга районнуң күрүнеге саткан мыйыстыг бода малының 48 хуузу арган болган, а Барыын-Хемчик районнуу—37 хуу болган. Хой, өшкүнү алырга, Каа-Хем районнуу—41 хуу, Тожунуу—38, Таңдыныы—34 хуу арган болган. «Бай-Тал», «Дөн-Терезин», «Бурунгаар», «О. Шынаа» совхозтар бир инектен-не сүт саап алыр деңнелин кудулаткан. Республиканың ажыл-агыйларының күрүнеге саткан сүдүнүң 15 хуузу сорт чок болган. 1986 чылда 16 совхозтар 2,1 миллион рубль карылгалыг ажылдаан.

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому 1986 чылда мал ажылын хөгжүдер талазы-биле дараазында черлерни социалистиг чарыштың тиилекчилери деп көрген:

РАЙОННАРДАН:

Өвүр болгаш Улуг-Хем районнар:

СОВХОЗТАРДАН:

— Барыын зона талазы-биле—**Карл Маркс аттыг;**

— Мурнуу зона талазы-биле—**«Мөген-Бүрен»;**

— Төп зона талазы-биле — **Кызылдың куш фабриказы.**

Өвүр, Улуг-Хем районнарга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын, 1000—1000 рубльдиң акша шаңналдарын; Карл Маркс аттыг, «Мөген-Бүрен» совхозтарга, Кызылдың куш фабриказынга шилчиир Кызыл туктар-биле кады 500—500 рубльдиң акша шаңналын тывсырын доктааткан.

1986 чылда мал продуктуларын бүдүрерин көвүдедир, малдың, ооң чаш төлүнүң баш санын камгалап алыр талазы-биле социалистиг чарыштың тиилекчилери болган бригадаларны болгаш фермаларны дипломнар болгаш 300—300 рубльдиң акша шаңналы-биле шаңнаарын доктааткан.

1986 чылдың түңнелдерин ханызы-биле анализтеп көөрүн, ажыл-агый бүрүзү мал продуктуларын бүдүрерин, белеткээрин болгаш болбаазырадыышкынын күүсеткен турарын хандырар, мурнакчы технологияларны, бот-орулга-чарылганы, бригада болгаш өг-бүле кереэзин, идиг бээриниң болгаш күш-ажыл төлевириниң ажыктыг аргаларын нептередирин Агроүлетпүркүркомитединге, СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, РАҮК чөвүлелдеринге, партия, профэвилел, комсомол организацияларынга, совхозтар удурткучуларынга болгаш специалистеринге дааскан. Мал чеминиң баазазын быжыглаарынче онза кичээнгейни угландырарын, кижилер-биле ажылды күштелдирерин, харысалгазын бедидерин, оларның ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарын, Улуг Октябрьның 70 чылын төлептиг уткууру-биле коллектив бүрүзүнге социалистиг чарышты дээштиг организастаарын доктаалда база айыткан.

• • •

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому 1986 чылда чер ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле районнарның, совхозтар, бригадалар болгаш звенолар коллективтериниң социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрген.

Республиканың чер ажылдыглары 1986 чылдың план-хүлээлгелерин күүседир дээш социалистиг чарышты калбартып, үнүш продукциязын бүдүрерин көвүдедиринге болгаш күрүнеге садарынга чамдык эки түңнелдерни чедип алган. Республикага эрткен чылдың деңнелинден хөй картофельди, тарааны, ногааны алган. Бо продуктуларны күрүнеге садарының планын күүсеткен. Интенсивтиг технологияларны шиңгээдип ап эгелээн болгаш ооң күзели-биле 12 муң тонна хире немелде тарааны бүдүрген. 7 район болгаш 31 ажыл-агый тараа культураларының дүжүткүрүн бедидер, 2 район болгаш 8 совхоз — картофель, 4 совхоз — ногаалар дүжүткүрүн бедидер талазы-биле хүлээлгелерин күүсеткен.

Тараа культураларының, картофельдиң болгаш ногааларның дүжүткүрүн өстүрер, оларны бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле эки түңнелдерни Бии-Хем, Сүт-Хөл районнар, «Кызыл тараачын», «Ак-Туруг», «Октябрь 30 чылы», С. К. Тока аттыг совхозтар чедип алган. Күрүнеге тараа садар планын Бии-Хем район 137,4, картофельди — 105,7 хуу күүсеткен. 1985 чылдың деңнелинге бодаарга, ногаа бүдүрерин 1,8 катап, а оларны садарын 2,1 катап көвүдеткен. Продукцияның бот-үнезин чиигеткен, адырның орулгалы 35,8 хуу өскен. Күрүнеге тараа садар талазы-биле Сүт-Хөл район республикада эки черде. Район ногаа садар планын 128 хуу күүсеткен азы 1985 чылдың деңнелинден 1,7 катап көвүдеткен. Совхозтарның планныг карылгалары дыка кызырылган. «Кызыл тараачын» совхозтуң коллективи гектардан-на 19,4 центнер тарааны, 120 центнер картофельди, 239 центнер ногааны алган, оларны бүдүрер болгаш садар планнарын күүсеткен. «Ак-Туруг» совхозтуң чер ажылдыглары гектардан-на 28,4 центнер тарааны алгаш, күрүнеге 1003 тонна тараа дужааган.

Совхозтарның бүдүрүлге адырларының аразындан эки көргүзүгнү «Найырал» совхозтуң хову бригадазы (бригадири С. Б. Суваакпит) чедип ап, ниити 700 гектар шөлдүң гектарындан-на 38,7 центнер дүжүттү ап, тараа чыылдазының планын 227 хуу күүсеткен. Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында картофель өстүрер бригада (бригадири М. З. Родькин) 80 гектарның бирээзинден-не 175 центнер картофельди ап, ону чыыр планын 126 хуу күүсеткен. «Бурунгаар» совхозта ногаа өстүрер звено (удуртукчузу В. Л. Санчат) 8,6 гектар шөлдүң гектарындан-на 362 центнер капустаны алган. Багай эвес түңнелдерни «Ак-Туруг» совхозтуң (бригадири У. С. Ондар), «Октябрь 30 чылы» совхозтуң (бригадири К. С. Монгуш) хову бригадалары, «Тиилелге» совхозта (бригадири Х. С. Монгуш), «Кызыл тараачын» совхозта (бригадири В. Н. Горев), «Улуг-Хая» совхозта (удуртукчузу З. Л. Толмачева), ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта (удуртукчузу Р. Г. Кулимеева) картофель, ногаа өстүрер бригадалар болгаш звенолар чедип алган.

«Саян» совхозта мал чеми белеткээр бригада (бригадири А. П. Федорченко) 397 гектар шөлден 9490 центнер кукуруза массазын азы гектардан-на 233 центнер дүжүт алган. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта А. В. Гольцовтуң звенозу витаминниг сиген далганы белеткээринге эки түңнелди чедип ап, онаалдазын 123 хуу күүсеткен.

Ынчалза-даа республикага ниитизи-биле социалистиг чарышты кошкак организастаашкынның, чер ажылының чавыс культуразының, суггаттыг черлерниң четпес ажыглаашкынының түңнелинде картофель болгаш ногаа бүдүрер план күүсеттинмээн. Совхозтар план ёзугаар гектардан-на 101 центнер дүжүт алыр турган 68,7 центнерни, ногааны 180 центнерниң орнунга 73,3 центнерни алган. Бараазныг картофель алырынга специализастаан «Октябрь 30 чылы», «Енисей», «Хөндергей» совхозтар гектардан-на чүгле 35—56 центнерни, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Хемчик», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтар — 32—55 центнер ногааны алган. 1985 чылдың деңнелинге алырга, Улуг-Хем, Каа-Хем, Тес-Хем районнар — картофель, а Кызыл, Каа-Хем районнар — ногаа бүдүрерин кызырган. Каа-Хем, Кызыл, Тес-Хем районнар тараа чыылдазын 17—35 хуу кудулаткан. «Шамбалыг», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Искра», «Өөк» совхозтар гектардан-на 7,7—9,5 центнер тараа ажаап алган.

Ылаңгыя Каа-Хем, Кызыл районнарның ажыл-агыйлары, өске-даа хөй совхозтар технологтуг чурумну хажыткаанындан интенсивтиг шөлдерге планнааны дүжүттү албаан. Чамдык районнар ниитиниң малын четчир чемнер-биле хандырбаан, мал чеминиң шынары куду боор артпышаан.

Үнүш ажылынга күш-ажылды организастаарының болгаш ажыл төлевириниң депшилгелиг аргаларын, бот-орулга-чарылганы, чарыгдалдарга контрольдуң чек аргазын оожум нептередип келген. Продукцияның бот-үнези улуг боор артпышаан.

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому 1986 чылда чер ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле социалистиг чарыштың тиилекчилери кылдыр дараазында черлерни санаан:

РАЙОННАРДАН:

Бии-Хем болгаш Сүт-Хөл районнар.

СОВХОЗТАРДАН:

— Төп зонадан — **«Кызыл тараачын» совхоз;**

— Барыын зонадан — **«Ак-Туруг» совхоз;**

— Мурнуу зонадан — социалистиг чарыштың негелделерин долу күүсетпээн дээш шаңнал тывыспас деп көрген.

СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын Бии-Хем болгаш Сүт-Хөл районнарга, «Кызыл тараачын» болгаш «Ак-Туруг» совхозтарга тывыслыышаан, районнарга — 1000—1000, а совхозтарга — 500—500 рубль акша шаңналын тывсырын доктааткан.

1986 чылда совхозтарның бүдүрүлге адырларының аразынга социалистиг чарышка тиилээннерге дипломнар болгаш 300—300 рубль акша шаңналын тывсырын көрген. Оларга киргеннер болза:

— **«Найырал» совхозтуң хову бригадазы** (бригадири С. Б. Суваакпит);

— **Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында картофель өстүрер бригада** (бригадири М. З. Родькин);

— **«Бурунгаар» совхозта ногаа звенозу** (удуртукчузу В. Л. Санчат);

— **«Саян» совхозта мал чемнери белеткээр комплекстиг бригада** (бригадири А. П. Федорченко);

— **ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта витаминниг сиген далганы белеткээр звено** (удуртукчузу А. В. Гольцов).

1986 чылда чер ажылының түңнелдерин ханызы-биле анализтеп көөрүн, айыткан четпестерни чайладырын, тараа бүдүрерин туруштуг бедидер талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылгаш, боттандырарын, картофельдиң, ногааның дүжүткүрүн көвүдедирин СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, республиканың Агроүлетпүркүркомунга, РАҮК чөвүлелдеринге, агроүлетпүр комплексизиниң ажылдакчыларының профэвилел райкомнарынга, ВЛКСМ райкомнарынга, парткомнарга, партия эге организацияларынга, ажыл-агыйларның удуртукчуларынга болгаш специалистеринге СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому дааскан. Интенсивтиг болгаш индустриалдыг технологияларга механизаторларны, картофель, ногаа өстүрүкчүлерин, өске-даа ажылчыннарны өөредиринче онза кичээнгейни угландырарын, бот-орулга-чарылгага үлезилээш, күш-ажылды организастаарының коллективтиг хевирлерин нептередиринче сагыш салырын, беш чылдың нийги чылының часкы хову ажылдарынга үрезин материалдарын чогуур үезинде, шынарлыг белеткеп алырын хүлээп алган доктаалда айыткан.

1987 чылда чер ажылынга төнчү бедик түңнелдерни чедип алыр, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 70 чыл юбилейинге төлептиг ужуражыр дээш районнарның, совхозтарның, оларның бүдүрүлге адырларының, агроүлетпүр комплексизиниң бүгү ажыл-ишчилериниң социалистиг чарыжын калбартырын доктаалда база айыткан.

КООПЕРАТОРЛАР ХҮЛЭЭНИП ТУРАР

Партияның XXVII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга төлептиг үлүүн киириштирер, Улуг Октябрьның 70 чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуур дээш Тыва респотребсоюзтуң бүдүрүлгелери бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган.

1987 чылда алган социалистиг хүлээлгезинде кол черни үүрмектеп садар бараан саарылгазының планныг онаалдаларын күүседиринче, кооперацияның өнчү-хөреңгизин камгалаарынче, ажылчы чонну хереглел барааннары-биле долу хандырарынче угланган хемчеглер ээлээн.

Чылдың планын хуусаадан эрте, декабрь 30-де, бүрүн күүседирин, пландан ажыр 600 муң рубльдиң бараанын чонга садарын хереглекчилер эвилелдери хүлээнген. Ол ышкаш фонд ёзугаар садар барааннардан аңгы үндезиннерден 4300 муң рубльдиң бараанын чонга садар, шимчевес чыдар бараан аймаан сайгарарының аргаларын тывары база көрдүнген. Садыглаашкын культуразын бедидерин, мурнакчы арга-дуржулганы нептередирин чедип алыры — кол сорулга. Бо сорулгаларны боттандырары-биле ярмаркаларны болгаш базарларны 165-ти, делгеп садыглаашкынны 130-ну организастаар. Ол ышкаш күскү, часкы үелерде көдээ ажыл-агый продуктуларын калбаа-биле садары көрдүнүп турар.

Кооперация садыгларының материал-техниктиг байдалын экижидер сорулга база салдынган. 750 хире магазинге чаа дериг-херекселди салыр, чамдыктарынга капитал септелгени чорудар, 320 дөрбелчин метр шөлдүг, 2 пекарняны, автогаражты, көдээ ажыл-агый продуктулары бүдүрер төптү, 970 дөрбелчин метр чурттаалга туудуун немей тудар.

Ниитиниң чемненилгезин хөгжүдерин база чугулалап турар. Ооң продукциязын пландан ажыр 100 муң рубльге бүдүрүп садар. Чартык фабрикаттарның, кулинар болгаш хондитер кылыгларының хемчээли өзер, ээзиртпес суксунну хөйнү бүдүрер.

Бо чылдың он бир айларының планын Улуг Октябрьның 70 чылынга уткуштур бүрүн күүседирин хүлээнген бис.

Кооперацияның магазиннеринге болгаш ниитиниң чемненилге черлеринге эът аймааның үзүктел чок турарын чедип алыры-биле белеткел организациялары 1000 баш боданы, 450 баш хавааны чоннан садып алгаш, ону семиртилгеге тургузары планнаттынып турар. Бо чылын колбаса бүдүрер черин ажыглалга киирерин, аңаа ол продуктуну 150 тонна чедир бүдүрери көрдүнген. Респотребсоюзтуң үлетпүр комбинадында «баранка» кылыр цехке ону 30 тонна чедирер. Барыын-Хемчик райпозу ээзиртпес суксун бүдүрер цехти ажыглалга киирер, аңаа бо чылын 10 муң декалитр суксунну бүдүрер.

Юбилейлиг чылда Тываның кооператорларының алган социалистиг хүлээлгелериниң кол-колу бо. Ону күүседир дээш хереглекчилер ниитилелиниң баштаар черлери, хөй-ниити организациялары мобилизакчы ажылды күштелдирер.

К. САТ.

Хойдан-на—хураган

ТААРЫМЧАЛЫГ

Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозта хой оолдаашкыны массалыы-биле эгелээн. Мойнаарак хойжу бригадазы 2254 чаш хураганнарны бүрүнү-биле өстүрүп, камгалап алыр планныг. Бо хүннерде бригаданың төрээн хойларындан 1000 ажыг хураган камгалап алдынган.

Төрүүр коданнар электрижиттинген. Ында бүгү-ле таарымчалыг байдалдар тургустунган. Сакманчыларның чурттаар бажыңнарын бүрүн дерээн. Кодан бүрүзү сакманчылар-биле четчелеттинген.

Малчын А. Байлак-оолдуң коданында 250 хой төрээн, оон 250 хураган онча-менди алдынган. Ол ышкаш А. Араптаңның коданында чаа төрүттүнген 230 хураганнарны сакманчылар Надежда Араптаң, Ноябрь Маңнай-оол, Алдынай Шаңмак-оол, Тамара Очур-оол доруктуруп турарлар.

Мойнаарак хойжу бригадада мал чеми четчири-биле хандыртынган. Хураганнар чемгерер тускай коошпаларны, клеткаларны дерип кылган. Бир автомашинаны бригадада быжыглаан. Ооң чолаачызы Эрес-оол Чечекпаа суланы, дусту болгаш малга хереглээр өске-даа чемнерни үзүктел чок малчыннарга чедирип турар.

Я. БҮРБҮ.

ТӨЛҮ МЕНДИ

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 70 чылын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткууру-биле Мөңгүн-Тайганың хой кадарчылары хойдан-на хураганы менди доруктуруп алыр дээш социалистиг чарышты бо чылын калбарткан.

Амгы үеде районнуң совхозтарында хой оолдаашкыны кодан бүрүзүнде кидин түлүк чорup турар. Районда ниитизи-биле он беш муң ажыг хой төрээн, ооң төлү менди алдынган. Хойжу, сакманчы бүрүзү чаш хураганы эки ажаап, доруктурарының хемчеглерин ап турар.

Хойдан-на хураганы менди доруктуруп алыр дээш күш-ажылчы маргылдааның мурнуку одуруунда «Мөген-Бүрен» совхозтуң хоочун хойжузу, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи Тарын-Базыр Чүглур-оол чорup орар. Төрүүр чүс баш хойга онааштыр 85 хураганны менди алган. ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң хойжузу, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Мочак-оол Биче-оолдуң 319 төрүүр хоюнуң 265-и оолдаан, хураганнары менди, ынчангаш чарышка нийги черни ээлээн. Малчын бүрүзү төрүттүнген хураганы менди доруктуруп алыр дээш ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң хоочун хойжузу, Ленин болгаш Октябрь Революциязы орденнерлиг Ондар Баяндоо беш чылдың шалыпчыларының бирээзи. Ол ажыл-агыйның иртерин кадарып, ажаап, немелде деңзини ап, малчыннар ортузунда социалистиг чарышка бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Ооң кадарып турар иртери бо хүннерде эки ажаалдалыг болгаш семис, шыырак.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ОНЧА-МЕНДИ

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта Виктор Ооржактың кадарганы хоюнуң хөй кезии оолдапкан, хураганнары онча-менди. Аныяк малчын кадарчылап ажылдаа-ла ийи чыл чедип турар.

Малчын өг-бүле 15 тонна сигенни, 10 тонна өдекти боттарының күжү-биле белеткеп алган.

Коданда сула, сүт, витаминниг өске-даа мал чемнерин четирип турар. Малчынның ажылдаарынга таарымчалыг байдал тургустунган. Өгнүң херээжен ээзи Светлана Ооржак көдээ ажыл-агый техникумунуң бот-өөредилге салбырында өөренип, зооветеринарлыг билиглерин амыдыралга билдилиг-биле ажыглап турар.

Он нийги беш чылдың нийги чылында кызымак малчыннар ниитиниң малын кыштан хүр ажырар, малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алыр дээш кызымак ажылдап турар.

К. ИРГИТ.

Таңды район.

МАЛЧЫННАРЖЕ ҮНҮҮШКҮННЕР

Партияның Улуг-Хем райкомунуң шиитпири ёзугаар районнуң ажыл-агыйларынга «Малчыннар хүнүн» бир янзы чорудуп эгелээн. Мооң мурнунда айда бир катап районнуң ажыл-агыйларының шуптузунче партия, совет органнарының удуртукчулары, РАҮК чөвүлелиниң ажылдакчылары эмчилер, культура, амыдырал хандырылга ажылдакчылары үнүп, малчыннар ортузунга идеология ажылын чорудуп, ачы-дузазының янзы-бүрү хевирлерин чедирип турган болза, ам график ёзугаар неделя сайында ийи-ийи совхозче үнүп эгелээннер.

Ооң түңнелинде олар барган ажыл-агыйларының бүгү малчын турлагларынга чедер аргалыг боол, ажылының үре-түңнели бедээн. Шак ынчаар эрткен неделяда «Күш-ажылдың хостуу», «ҮТКА 25 чылы», бо неделяда «Найырал», «Улуг-Хая» совхозтарының малчыннары боттарының удуртукчулары-биле ужуражып, амыдырал-хандырылга, эмчи болгаш культура талазы-биле ачы-дузаны алыр аргалыг болганнар.

* * *

БЕЛЕТКЕЛИ ЭКИ

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң мурнакчы малчыны, өшкү кадарчызы Март-оол Кыргысович Күдер-оолдуң кадарган өшкүзү февраль айда оолдап эгелээр. Малчын бодунуң күжү-биле белеткээн көк сигенин болгаш будук-бүрүнү чаш анайларга бээри-биле курлап алган. Төрүүр өшкүлерни тускай ажаалдада тургузуп, сиген далганы болгаш сула-биле немелде чемгерилгени берип турар. Мурнакчы малчынның Буура дааның Ийис-Өдекте кыштаазынга баарга, ол шынап-ла эки ажылдап турар-дыр деп чүве дораан илдең. Кажааларның ишти-дашты арыг-силиг, өдээн ийи хонгаш-ла бөлүп, чаш анайларга чадып бээринге курлап турар.

Э. ДОНГАК.

Улуг-Хем район.

САГЫШ САЛЫР

ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге, ВЛКСМ Тыва обкомунуң VI пленумунга аныяктарны мал ажылынга хаара тудар талазы-биле айтырыгларны чугулалап көдүрген болгай.

Ооң соонда мал ажылынче эвээш эвес аныяктар ажылдап кирген.

Өвүрнүң «Торгалыг» совхозта Алдын-оол Ыйма, Сергей Доңгак, Юрий Түвет-оол, Александр Кыргыс, Одай Улан-Херел, Алдын-кыс Тумат болгаш оон-даа өске аныяктар хой ажылынга багай эвес түңнелдерни чедип ап келген. Ынчалза-даа мал ажылында аныяктарже комсомол комитединиң талазындан сагыш салып турары кошкак. Чүгле бистиң «Торгалыг» совхозту ап көөрге мындыг. Бригадалар төптеринде кызыл-булуңнар, чунар-бажыңнар, электри чырыы ам-даа чок. Кино, концерт, лекция, беседа болбайн турар.

Чамдык малчын коданнарга баарга комсомол комитединиң секретарын-даа билбес болур таварылгалар ам-даа бар. Ынчангаш мээң саналым — республикага мал ажылынче аныяктарны хаара тудар талазы-биле хөй-ле чугаа кылырындан ажыл-херекче шилчири негеттинип турар.

Аныяктарның ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузар, школачыларның бүдүрүлге бригадаларын чер-черге организастаар, совхозтар-биле кереэни чарар. Комсомол ажылдакчылары аныяктар ортузунче хөй барып, оларның негелделеринге дыңнангыр болуру күзенчиг.

Н. ДАМДЫН.

НЕГЕЛДЕЛЕРГЕ ДҮҮШТҮР

Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң удурткучу составының ажылдакчыларының чөвүлел хуралы болган. Аңаа хоорайкүүскомнарның иштики херектер килдистериниң начальниктери, политажылдакчылар, иштики херектер органнарының партия эге организацияларының секретарьлары киришкен.

Чөвүлел хуралга Тыва АССР-ниң иштики херектер министри В. Б. Кара-Сал «Тыва АССР-ниң иштики херектер органнарының 1986 чылда оператив-албан ажыл-чорудулгазының түңнелдери болгаш кем-херек үүлгедир чорук-биле демиселди СЭКП-ниң XXVII съездизиниң негелделеринге дүүштүр күштелдирер талазы-биле сорулгалар дугайында» деп илеткел кылган. «СЭКП ТК-ның «Социалистиг хоойлу-дүрүмнү болгаш корум-чурумну улам ыңай быжыглаар, хамаатыларның эргелери болгаш эрге-ажыктарын камгалаарын күштелдирер дугайында» доктаалының негелделеринге дүүштүр Тыва АССР-ниң иштики херектер органнарының сорулгаларының дугайында» илеткелди республиканың иштики херектер министриниң оралакчызы Д. Б. Ховалыг кылган.

Хуралдың киржикчилери кем-херек үүлгедир чорукка удур демисел ажылының байдалын сайгарган болгаш четпестерни сойгалаан, республикага корум-чурумну улам быжыглаарынче угланган хемчеглерни тодаратканнар.

Чөвүлел хуралдың ажылынга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ч.-Д. Б. Ондар киришкен болгаш чүве чугаалаан. ССРЭ-ниң ИХМ-ниң төлээлекчилери Д. М. Куценко, А. К. Заморин олар болгаш бистиң республиканың партия, совет органнарының өске-даа удуртукчулары чөвүлел хуралга киришкен.

(Бистиң корр).

КАМНАЛГА — ЧУГУЛА АЙТЫРЫГ

Камналга чурумун быжыглаарының, социалистиг өнчүнүң кадагалалын хандырарының айтырыглары амгы үеде онза чидиг тургустунуп турар. СЭКП Төп Комитединиң апрель (1985 ч.) Пленуму экономиканы карылгалыг эвес, а хумагалалдыг орук-биле — бүгү талалыг камналганың, курлавырлар хумагалалының технологияларын калбаа-биле ажыглаарының, харыысалганы болгаш сагылга-чурумну тургузарының оруу-биле хөгжүдер сорулганы улус ажыл-агыйының мурнунга салган.

Профэвилелдерниң Тыва область чөвүлелиниң, оон адырлар аайы-биле обкомнарының база чер-черлерде профкомнарның практиктиг ажыл-чорудулгазында ол сорулганы боттандырары бир кол черни ээлеп турар. Шак ынчаар профоблчөвүлел республиканың Министрлер Чөвүлели-биле кады бүдүрүлге каттыжыышкыннарының, үлетпүр, тудуг болгаш транспорт бүдүрүлгелериниң база ажыл-агыйларының аразында одалга-энергетика курлавырларының камналгазы дээш социалистиг чарышты калбартып, оон түңнелдерин квартал санында үндүрүп турар. Оон түңнелинде эрткен чылын республиканың мурнуку чылдарга деңнээрге элээн хөй электри болгаш чылыг энергиязы, кывар-чаар материалдар, хөмүр-даш камнаттынып алдынган. Бо талазы-биле эки көргүзүглерни Тываның электри четкилери, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинат, Улуг-Хем ыяш-үлетпүр ажыл-агыйы чедип алганнар.

Кызылдың пассажирлер аргыштырар АТБ-зинде бригадирлер А. А. Казачаков, Е. А. Филимонов, В. В. Лубягин оларга удурткан чолаачылар коллективтери эрткен чылын тус-тузунда 5 муңдан 17 муң чедир бензинни камнап алганнар. Ол бригадаларга камналга талазы-биле ындыг эки байдалдың тургустунуп келгениниң бир кол чылдагааны — бригадирлерниң хууда үлегер-чижээ деп дидими-биле чугаалап болур. Бригадаларда чолаачылар аразында бот-боттарынга ёзулуг негелделиг болурунуң байдалдары тургустунуп, кывар-чаар материалдарның грамм бүрүзүнүң камналгазы дээш кижи бүрүзүнүң харыысалгазы бедээн. Оон-биле кады ол дээрге, мурнакчы коллективтерниң ажыл-чорудулгазының чүгле чаңгыс талазы-дыр дээрзин айтып каары артык эвес.

Ынчалза-даа камналга чурумун быжыглаар дугайында чугаа хөй боор турза-даа, херек кырында кылдынып турар чүүлдер ам-даа эвээш. Камналга чурумунуң хажыдыышкыннарындан, эреңгей планнаашкындан шын эвес чарыгдалдарның үнүп кээп турарының чижектери кайы хөй. Чижээлээрге, эрткен чылын республикага үлетпүрүнүң 20 бүдүрүлгези болгаш 13 совхоз шын эвес планнаашкындан электри чырыынга херегленинң лимидин чедир чарыгдаваан. Ындыгларга Кызылдың эът комбинады, пиво заводун, дааранылга фабриказын, «Тыва агроүлетпүр тудуг» каттыжышкынның демир-бетон кылыглар заводун, «Саян», «Кара-Хаак», «Хадың» болгаш өске-даа бүдүрүлге черлерин, ажыл-агыйларны хамаарыштырып болур. А Кызылдың «Тудуг кезектери» комбинат, Агроүлетпүркүркомнуң № 1 автотранспорт бүдүрүлгези, Үстүү-Енисейниң балык заводу, мебель фабриказы дээн ышкаш бүдүрүлге черлери, чамдык совхозтар бо чүүлдүң эгезинде айытканывыс чарышта киришпейн турар.

Республиканың ажыл-агыйларында көдээ ажыл-агый техниказының янзы-бүрү хевирлериниң саны чылдан чылче көвүдеп турар. Ол партия, чазактың ала сагыш салыышкынының база бир көскү херечизи. А ол техниканы канчаар ажыглап турар бис? Кончуг багай деп ажыы-биле чугаалаары чугула. Көдээ ажыл-агый машиналарының чамдыктарының чыл дургузунда ажылдаар үези чүгле он беш — чээрби хонук, а шыгжагга турар үези 330—350 хонук чедип турар. Ам барып ёзулуг-ла шыгжагга турар болза кандыг дээр эртик. Херек кырында ажыл-агыйларның хөй кезиинде оларның ажык дээр адаанда кандыг-даа хайгаарал чок чыдып, тоймаглаттынып турары чажыт эвес. Оон түңнелинде ол ажылдаанындан эвес, а шын эвес кадагалалдан сандарап, үрелип, ажыл-агыйларга эвээш эвес каражаны чедирип турар. Ону чогуур деңнелге тургузарынга хөй үе-шак-даа, чарыгдалдар-даа негеттинмес дээрзин «Кызыл тараачын», СЭКП-ниң XXV съездизи, Чүргүй-оол Хомушку аттыг болгаш техника кадагалалының талазы-биле мурнакчы дуржулгалыг өске-даа ажыл-агыйларның үлегер-чижээ көргүзүп турар.

Улус ажыл-агыйының адырларында одалга-энергетика курлавырларын кайы хамаан чок чарыгдаарының, тудуг материалдарын, техниканы болгаш дериг-херекселдерни тоймаглаарының фактылары ам-даа хөй. Көдээ ажыл-агый продукциязының, мал чемнериниң, чемишчидилгелерниң, өске-даа материалдарның, чиг эттиң улуг чидириглери чер-черлерде илереп турар. Малдың өлүп-хораар, чидер чоруктары кончуг оожум кызырлып турар. Ынчангаш камналга болгаш хумагалыг чорук айтырыглары профэвилел организацияларының кажан-даа соңгаарлаттынмас, чидиг айтырыглары боор артар ужурлуг.

Ө. КАРА-САЛ,
профэвилелдерниң область чөвүлелиниң инструктору.

ОРТУМАК КӨРГҮЗҮГЛЕР...

Ол хүн бистер Кызыл районнуң «Х Улуг Хурал» совхозунуң девискээринге чоруп турувуста, оруктуң оңгул-чиңгил черлерин доллур хөртүктеп каапкан болган. Ону совхозтуң ийи бульдозери чара иттирип, хойжу коданнарже оруктар үндүрүп турар болду.

Ындыг орук эдерип чораш, совхозтуң кол зоотехниги В. С. Допуй-оолдуң сүмелээ хойжузунуң коданынга чеде берген бис. Бо кыштагда кижи караанга илдиге бээр чаа, онзагай чүве чок. Бичежек хөй, хураган кажааларлыг, эргижирей берген чуртталга бажыңнарлыг бедүүн, эрги кыштаг, эрги хонаш. Оон ээлери база ындыг: оларда өске хойжуларны кайгадыпкан дег, оларга үлегер-чижек болгу дег, мурнакчы арга-дуржулгага ажыглапкы дег, ындыг бедик көргүзүглер, ажылында чаа чүүлдер эскертинмеди. Бо хойжу өг-бүле, бистиң республикада чүс-чүс хойжулар ышкаш, ажылын анаа-ла ак сеткилдиг күүседип, чурттап чоруурлар. Ынчангаш бо удаада ортумак көргүзүглүг малчынның ажылын солунга чырыдып көөр деп шиитпирлеп алган ужурум ында. Чүге? Партияның айытканы эде тургустунуушкун үезинде мурнакчыларже аът эдээ кевирбес орууувусту өскертип көрзе кандыгыл деп бодаан мен. Совхоз хамаан чок, бригада чергелиг хуралдарга, зооветөөредилге, семинар, мурнакчы дуржулга солчулгазының үезинде ындыгларны даргалар, тускай эртемниглер, аргалыг-ла болза, адаазын кызар таварылгалар хөй болур чүве. Шынында, оларның аразында ак сеткилдиг, ажылга кызымак кижилер хөй болуруун амыдырал бадыткап турар. Чогум-на, ындыг бодал-биле ол совхозтуң хойжузу Х. Б. Наныкпан-биле ужуражып келгеним бо.

Хойжу өг-бүлениң кайызы-даа чугаакыр, хүндүлээчел улус болду. Өг-бүлениң эр ээзи чолаачылап-даа, чылгычылап-даа чораан. Чүгле Эрзинге эвес, республикага ат-сураглыг турган чылгычы Ынаалай Бады-Хөөнүң үезинде 100 беден ол хире кулунну ап турганын, ынчап көргүзүглерин колдуунда-ла 90 кулундан бадырбайн чорааның сактып орду. Олар анаа-ла: «Хире-шаавыс-биле ажылдап чоруур улус-тур бис ийин» диштилер. Бо сөстерниң артында уйгу-чыдын чок дүннерни, хөй-ниитиниң малын хоратпас дээш кызымак ажылдап чоруурун садаа базып санавадылар. Хөй мактаашкынга, үзүк-соксаал чок үргүлчү көргүзүп турар улуг дузага патла чаңчыгып калган чамдык мурнакчылар ышкаш, негелде-даа салбадылар. хомудал-даа кылбадылар. Чүгле чаш хураганнар чемгерер хөй эвес ноган сиген дилээннер. Шынында, Хүргүлек Байкараевичиниң кыштаанда хөй сиген-даа чок. «Чаа эккеп дүжүрүп бергенңери ол-дур» дээш, ол эвээш сигенче айытты. Оон-биле чаа оолдаан хойлар чемгерип турар.

Коданда хойнуң чүс ажыг хирези оолдапкан. Хураганнар меңди. Оларны сакман аргазы-биле ажаап, төрүттүнген үелерин барымдаалап, клеткаларда аңгылап каан. Чаш хураганнар кажаазы чылыг, арыг. Соок хүннерде таарыштыр одап турар.

Хой түлүктеп төрүй бергенде, Наныкпаннар чүгле дың ийлээн турган. Оларга кым-даа дузалашпаан. Совхоз сакманчылар (бо айтырыг мынчага чедир долузу-биле шиитпирлеттинмээн) чорутпаан. Хойжу өг-бүле чаш мал хүлээп алыр дээш кызымак, шыдамыын көргүскеннер. Ол хүн хойжу коданга ийиги бригаданың бригадири С. Б. Чымба, мал эмчизи М. Б. Дүрбүлек чордулар. Оларның-биле ужураштым, чугаалаштым. Совхозта комсомол комитединиң секретары, мында ортумак школаның башкызы хойжуга дузалажып, хураган ажаар практиказын эрттирзин дээш үстүкү класстың дөрт өөреникчизин арттырып кааш, чоруй барган. «Хой оолдаашкыны түлүктеп турда, даргалар та чүнү бодап орган чүве, ам хоюм төрүүрү үзүктели бергенде, мынча кижини канчаар мен? Черле бергелей бергеш, кат-иемни база эккеп алдым. Бо Көрей-оол база чаа келди» —деп, Хүргүлек Байкараевич ол улуска чүнү кылдырар аайын тыппайн ор.

Шынап-ла, ол чөп, харын. Чаңгыс аалга мынча кижини мөөңнээн херээ чүл? Бригадир-биле совхозтуң тускай эртемниглериниң аразында харылзаа чогунуң херечизи ол-дур, ону өскээр канчаар тайылбырлаар боор.

Хойжу өг-бүле чогум кандыг улузул? Ол айтырыгны мал эмчизинге салырымга тодаргай харыы бербеди. Оларны мактаптарындан арай дадагалзаар болган. А бригаданың бригадири мынча дээн:

— Бо өг-бүле алды чыл хой кадарып ажылдады. Чечек-даа, Хүргүлек-даа ажылынга кызымак, харыысалгалыг. Планнарын чыл санында күүседип келдилер. Көргүзүглери ортумак —оозу шын. Чаш мал төлү алыр планы 81 хуу болган. Дүктү планындан 116 кг хөйнү бердилер. Бир хойдан-на 2,6 кг дүктү алдылар. Бо көргүзүг планындан ажыг. Сиген белеткээр, өдек бөлер планын боттандырды. Үргүлчү ынчаар ажылдап чоруур улус бо.

Ортумак көргүзүглүг кижилерге санадып-даа чорза, Чечек Кыргысовна биле Хүргүлек Байкараевич (чурукта) шаңнал-макталды чаңгыс эвес удаа ап чораан. Оларның амгы байдалы база багай эвес, кажаалар иштинде, бажыңында чырык мотор ачызында хып турар. «Телевизорумну дуңмамга берипкен мен. Ол турган болза, көрүп орбас бис бе» дижип олурдулар. А эң-не кол чүве — малы хүр, хураганнары меңди.

Совхозтуң удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң талазындан хандырылга кандыгыл? Айтырыглар тургузуп баарга, оларның дыңнангыры, ону күүседип бээр дээш чүткүлү. шиитпирлиг болгаш кижилерни хүндүлеп билириниң деңнели кандыгыл? Бо айтырыгларга хамаарышкан чугаа хойжу-биле аравыска база болган. Шак ындыг чижектиг айтырыгларны моон мурнунда чылдарда өске ажыл-агыйларның база ындыг ортумак көргүзүглерлиг хойжуларынга салып, сонуургап чораан мен. Олардан, колдуунда-ла, дөмей уткалыг харыылар дыңнап чордум. Чамдык удуртукчу эштер, тускай эртемниглер мурнакчыларны мурнай хандырарын, оларның дилеглерин чогуур үезинде күүседирин кызыткаш, ол ортумак болгаш куду көргүзүглүг кижилерже сагыш салбас, оларның айтырыын чылзыр, улуг тоомчага албас, хоозун аазаашкын-биле «ыттан эрттирип» каар. Хүргүлек Байкараевичиден база ындыг хевирлиг харыы дыңнадым.

Ортумак-даа көргүзүглүг, мурнакчы-даа малчыннардан негелде чаңгыс аай. Ындыг болганда, ортумак көргүзүглүг малчыннарны база деткип, оларның негелдезинге совхозтарның удуртукчулары, тускай эртемниглери дыңнангыр болуру чугула деп бодаар мен. Ол малчыннарны мурнакчыларның одуруунче үндүрери — мал ажылында эде тургустунуушкуннуң база бир кол хевири, сорулгазы болур ужурлуг.

Ш. ИРГИТ.
В. ЧАМЗЫННЫҢ фотозу.

Редакцияга чагаалар

ШЫНАРЫ КУДУ

Чуртталга бажыңнарын чуртталга-коммунал ажыл-агый бүдүрүлге эргелели септээр хүлээлгелиг дээрзи кымга-даа билдингир. Кайы бажыңны кажан, кайы хире үе дургузунда кылырын ук чер санап, түңнеп, тускай план ёзугаар чорудар. Ындыг турбуже, ол сорулгазын күүсетпес таварылгалар чамдык чуртталга-коммунал ажыл-агый бүдүрүлгелеринде бар. Оон чижээн Самагалдайдан көрүп болур.

1986 чылда Тес-Хем районнуң төвүнге 32 бажыңның септелгезин чорудар ужурлуг турган, а херек кырында 25-ти дөңгүп септээн. А оон шынарынга хамаарыштыр чеме улуг. Чүге дээрге, чамдык бажыңнарны септээн аттыг болуп турар. Ылаңгыя С. Ёнзак, Л. Курзуу олерның бажыңнарынга септелге чорудуп турган дээр арга чок, чедир кылдынмаан ажылдар хөй, септелге соонда дээвиири буступ дүжер четкени-даа бар. А ол бажыңнарны хүлээп алыр комиссия та канчаар көрүп, ат салган чүве, кижи кайгаар.

Т. КУНГА.

* * *

Ол-ла суурда улус судунуң бажыңының дужунда үр үе дургузунда ээнзирей берген турар ийи бажың бар. Олар шаанда интернат болгаш столовая турган. Дыка хөй чылдарның дургузунда чаш ажы-төлдүң өөренип, билиг чедип алырынга бараан болуп келген ол «хоочун» тудугларның ээнзирээнин көргеш, кижи муңгараар-даа. «Ону септээн херээ бар бе? Суурда чуртталга бажыңнары четчир, албан черлери база шупту конторалыг эвеспе» деп билбес кижилер санап болур. Ындыг эвес, бажың ээлчээнде кижилер ам-даа хөй, тар конторада ажылдап турар улус база бар. Чүгле ол бажыңнарны «бут кырынга тургузарынга» ажыл-агыйжы чорук четпейн турар.

Чыл келген тудум ол бажыңнарның байдалы улам дорайтап кел чыдар. Соңга рамаларын-даа уштуп аппарган, эжиктериң-даа бир кижи олчалай берген. Ынчап турар болза, турган бажыңнар «эстир» чыгыы.

Бо бажыңнар районнуң улус өөредилге килдизиниң балансызында турар хире. Ону ол чер холга ап, оода чуртталга бажыңнары кылдыр септеп алырының аргазы чок бе?

М. ЧООДУ.

ШИЛ САВАЛАР АЛБАСТААН

Кызыл хоорайга сөөлгү үеде арага, газтыг суг шилдерин садып ап турар апарганы өөрүнчүг. Оларны барык магазин бүрүзүнде хүлээп ап турар. А бистиң Чаа-Хөл суурда бо ажыл шуут уттундурган ийин. «Уттундурган» дээримде ужур-ла бар: мурнуку чылдарда машиналыг кижи аалдар, бажыңнар кезип, шил саваны чыып, садып ап турган болгай.

Шилди хүлээп албастай берген соонда ону улус хараганнар аразынче төп турар апарган. Ону опчоктар бузуп кааптар, а чаш кижилер чайын аңаа кызыл-дазан чүгүрүшкеш, буттарын-даа чара алзып тургулаан.

Амгы үеде камналга айтырыы чугула болуп турар болгай. Ону чер-черде сайгарып, хумагалыг чоруктуң үндезинин кайдал дээрзин дилеп тып турар. А шил савалар аңаа кирбес бе?

Д. ЫДАМЧАП.

КАЖАН ЭКИЖИИРИЛ?

Бо айтырыгны Чадаана столоваяларының ажылынга хамаарыштыр хөй-ле черге салып келдивис. Чогум «Удавас» деп харыылап каар. А ол «удавас» төнместээш турупкан. Ам 1986 чыл төнген, дараазында чыл үнүп келген, Чадаана столоваяларының чеминиң шынары ам-даа экиживээн. Чижээ, бир дугаар чемни — мун дээш садып алгаш көөрге, мунун-даа, кашазын-даа билдинмес, бир-ле хоюг чүве болур, а котлетазында бичии-даа чемзиг амдан чок — сугзуг.

А столоваяда ажылдап турарларының каржы-хажагайы, доңгуну-даа мелээжок, чүве айтырарга харыылааны-даа, харыылаваны-даа билдинмес. А улус мөлчүүр чүве база бар. Аңаа чижек кылдыр мындыг фактыны киирип көрейн.

Бо чылдың январь 5-те чүве. Чадаананың № 2 столоваязынга дүъштеки чем чип алыр дээш ээлчегге тур мен. Бистиң мурнувуска турган кырган кижи чем өртээ төлеп тур. Кассирниң самбыында түңнү көөрүвүске, кырганның алган чеминиң өртээнден хөй кылдыр хап алган болду. Ону чугаалааш, шын кылдыр катап санаттывыс, хөй түп хап алганы билдине берди. Кассир «чазыпканынга» буруузун безин билинмээн.

Чадаана столоваяларында буфеттер база бар. Оларның ажылын база чогумчалыг дээри берге. Кажан шагдан бээр делгиирде турар балык консерваларындан аңгы кижи сеткилинге таарыжыр бараан черле чок. Оода быжырган далган аймаандан, чулуктардан, ногаадан кылган чемден чүге аңаа садып болбазыл?

В. САРЫГЛАР.

ХАРЫЫСАЛГА БЕДИП ТУРАР

«Тыва агроүлетпүр тудуг» каттыжышкынның Чөөн-Хемчикте ажыл-агыйлар аразының № 1 көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның тудугжулары эрткен чылды багай эвес көргүзүглерлиг дооскан. Кол керээлиг ажылдар кылыр база чуртталга бажыңнарын ажыглалга киирер планныг даалгалар күүсеттинген.

Коллективтиң ажыл-ижинде көскү чедиишкиннер-биле чергелештир четпестер база турганын чугаалаар апаар. Бодувустуң күжүвүс-биле чорудар тудуг ажылдарының планныг онаалдаларын күүсетпейн барган бис. Ол план канчап күүсеттинмейн барганыл?

Эрткен чайын бистиң тудугжуларывыс «Большевик» совхозка уруглар садының, Чадаана хоорайда Курбанк, харылзаа бөлүүнүң, көдээ профтехучилищениң база үрезин арыглаар участоктуң объектилериниң тудуунга ажылдап чайлады. Кижи бодаарга, чайгы үеде ажылдаарынга бүгү таарымчалыг байдалдар тудугжуларга тургустунар. Чүге дээрге, тудугжуларның күш-ажылының бүдүрүкчүлүү-даа чайның бо эки үезинде бедик болур. Хамык ужур көдүртүр механизмнер-биле четче хандырылгада. Бо талазы-биле хандырылгавыс кошкак болганындан кылган ажылдывыс арай-ла сагыжывыска четпейн барган.

«Тыва агроүлетпүр тудуг» каттыжышкынның механизация эргелели көдүртүр механизмнер-биле бисти хандырар ужурлуг кол чер ол. Херек кырында биске бүдүн чайның дургузунда чаңгыс борбак кран ажылдап чайлады. Ол чаңгыс кранны ол-бо черлерде тудуп турар объектилерже октап турунда, хөй үе-шак база негеттинер, чамдык бригадалар кран манааш, ажыл чок анаа олуруп бээр чоруктар база тургулаан.

Чайгы чылыг үелерни чөп ажыглап, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап болур үеде чаңгыс кран ажылдап, ол-бо объектилерге чедишпейн турда, объектилер чогуур хуусаазында ажыглалга кирбейн турганын айтыры чугула. Чижээ, садиктиң фундаментизин салып кааш, кран чок болганындан ханазын чайладыр салып чадап каап бис. Кран чокта улуг демир-бетон блоктарны салыр арга чок боор турар. Харын сентябрь-октябрьда 3 кран чорудуп берген. Чылыг, эки үе эрте бергенде, ол краннарның шоолут-ла ажыы чок болган.

Биске кээп турар тудуг материалдарының шынарының дугайында чугаалаксап турар мен. Кызыл-Мажалыктың туйбу заводундан кээп турар туйбунуң, «Тыва агроүлетпүр тудуг» каттыжышкынның бүдүрүлге-технологтуг четчелээшкин эргелелинден ап турывыс эжик, соңга блоктары, дилиг материалдарының шынары кончуг багай боор турар.

Бо хүннерде бистиң тудугжуларывыстың тудуп турары ийи аал ишти чурттаар чурттала бажыңнарын шлак-блоктан тудары көрдүнген. Ону каттыжышкынның Ак-Довуракта цеги бүдүрүп турар. Ол шлакблоктуң хемчээли улуг, таарышпас боор турарындан ону эде кылырынга хөй үе-шакты чидирип, акша-хөреңгини-даа артыкка чарыгдаар ужурга таваржып турар бис. Бир бүдүрүлгениң үрей кылып каан чүүлүн катап эде кылыры дег берге чүве чок.

Тудуп турар объектилеривис тарамык, аразы ырак черлерде туттунуп турар болганда, тудугжуларны ол объектилерже чедирер транспорт херек болу бээр. Бо талазы-биле хандырылгавыс арай-ла «аскап» турар деп чугаалап болур. Биске «Тыва агроүлетпүр тудуг» каттыжышкынның № 2 автобаазазының Чадаанада автоколоннязын быжыглаан. Ынчалза-даа бо автоколонна бистиң чагыывысты четче хандырып бербейн турар. Херек кырында автоколоннада 24 автомашина санаттынып турар. Хүнде 3—4 машина үнзе экизи-ле ол. Ол каш машинаны ийи КМК-га хуваап турунда, хөй үе-шак хилис эртип, хүнде чүнү-даа кылып четтикпейн турар. Шак мындыг организас чок чоруктун уржуу-биле тудуг материалдарын чогуур үезинде объектилерге чедирип алыры бергедеп турар. Ынчангаш тудуг материалдары манааш; тудугжуларның анаа олуруп бээр чоруу база оон үнер. Тудугжуларны ыңай-бээр дажыглаар ийи автобус бөгүнге чедир септеттинмээн, анаа туруп турар.

Районнуң совхозтарының төптеринде тудуг тудуп ажылдап турар тудугжуларывысты улус сөөртүр кылдыр эде дериттинмээн ажык машиналарга ыңай-бээр дажыглап турган таварылгалар база тургулаанын демдеглээр апаар. Тудугжулар сөөртүр автобус айтырыын өөренип көөрүн автобааза начальниги Н. Германовтуң мурнунга чеже-даа катап тургускан бис. Ол бо айтырыг талазы-биле Чадаанага чеже-даа катап чорду. Ол дарга маңаа чоруп турар үеде элээн каш машина мун-не шимчей бээр чүве. Чүге дээрге, автобаазаның начальниги Н. Германов Кызылда автобаазазынче телефон долгап тургаш, артык кезектерни эккелдиртип алгаш, үрелген машиналарны ажылдадып үндүрүптер.

Кол керээлиг ажылдар ёзугаар 2562 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр 2115 дөрбелчин метр чуртталга шөлүн туткаш, ажыглалга киирер база өске-даа объектилерни тудар сорулга бистиң мурнувуста салдынган. Тудугжуларның күш-ажылын шын организастап, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, кылган ажылывыстың шынарын экижидер сорулга-биле беш тудугжу бригаданы бот-орулга-чарыгдалыг арга-биле ажылдаар кылдыр шилчидеринге белеткеп турар бис.

Он ийиги беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир, Улуг Октябрьның 70 чылын төлептиг уткуур дээш бедиткен хүлээлгени алган бис. «Чыраа-Бажы» совхозка беш, «Тыва», «Хөндергей» совхозтарга үш-үш, СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг, «Искра», «Большевик» совхозтарга бир-бир 2 аал ишти чурттаар бажыңнарны юбилей бүдүүзүнде ажыглалга киирер бис.

Бо чылдан эгелеп тудугжуларның күш-ажылын үнелээрде, оларның күш-ажылчы киирген үлүүнүң коэффициентизин барымдаалап шалың төлээр арганы калбаа-биле ажыглап эгелээр деп турар бис. Кижи бүрүзүнүң даандырган ажыл-херек дээш ээ-харыысалгазын ол бедидер боор деп идегеп турар бис. Ол ышкаш тудугга акшаландырыышкынның чаа хевиринче шилчээн. Ам тудар объект бүрүзүн чадаларга чарып каан. Чижээлээрге, январьда бир чадалада 15 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылын кылыр турган, ону 13 муңга кылган болзувусса, ол күүсеткен ажылывыс планга кирбейн баар апарган. Ол 13 муң рубльге кылган ажылывыска акша төлевес. Чүге дээрге, керээни күүседип шыдавайн барганывыс ол болур. Ол чедир кылбайн барган 2 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары дараазында айже шилчип чоруй баарга, келир айда кылыр ажылдың хемчээли улгады бээр. Моон түңнелинде тудугжуларга штурмнаар, дүвүдалааш-биле кылыр чорук база тыптып кээр. Ол канчап-даа таарышпас. Ынчангаш кижи бүрүзү кылган ажылын эчизинге чедирер дээш кызып ажылдаар апаар.

М. МОНГУШ,
Чадаанада № 1 АКМК-ның кол инженери.

ПОЛИТИКТИГ ЧАА БОДААШКЫН

Кижи төрелгетенниң мурнунда амгы үеде туруп турар эң-не чидиг айтырыг — ол дээрге, дайынның болгаш тайбыңның айтырыы-дыр. Айтырыг боду чаа эвес: дайыннар кижи төрелгетенниң төөгүзүнде кезээде болуп келген.

Биске билдингир төөгүнүң дөрт муң ажыг чылдарының иштинден чүгле үш чүс хире чылдар тайбың болган. Оон өске чылдарда делегейниң улуг, биче черлеринге кижилер чаалажып, өлүржүп, кижи төрелгетенниң байлаан үрегдеп эрттедип, узуткап келген. Амгы чүс чылга чедир ол дайыннар локалдыг — девискээр болгаш киржикчилери күрүнелерниң санының талазы-биле кызыгаарлаттынган дайыннар болуп турган. Дайынның ол хевирлери ам-даа үргүлчүлеп турар (Афганистанга удур чарлаттынмаан дайын, иран-ирак дайын болгаш оон-даа өске).

Чээрбиги чүс чылда дайыннарның чаа хевири — делегей дайыны тыптып келген. Ындыг дайыннарга он-он чурттар, он-он миллион кижилер киришкен. Делегейниң бирги дайыны 1914 чылда эгелээш, 1918 чылда соксаан, аңаа 38 күрүнелер, 74 миллион кижи киришкен, 10 миллион кижи өлүрткен, 20 миллион кижи балыгланган, бертик-бежел болуп арткан. Делегейниң ийиги дайыны 1939 чылдың сентябрь 1-де эгелээн болгаш 1945 чылдың сентябрь 2-де доозулган, кижи төрелгетенниң төөгүзүнде эң-не хан төгүүшкүннүг болгаш үрегдекчи, хыдыкчы ол дайынга 72 күрүне, 110 миллион кижи киришкен, 55 миллион кижи өлүрткен. Оон иштинде Совет Эвилели 20 миллион ажыг кижизин өлүртүп когараан.

Бистиң амгы бо хүннеривисте делегейниң чаа дайынының — халаптыг, термоядролуг дайынның кыжаныышкыны кижи төрелгетенниң кырында диргелген туруп турар. Ындыг дайынны чорударының айыылдыг бооп-чепсектери — ядролуг чепсек келергей хөй кылдыр эндере мөөңнелген. Халаптыг ол эмгежок хөй чепсекти чазылдырарындан чалданмас кижилер делегейде бар. Ол дээрге империалистиг реакцияның эң-не араатанзыг күштери-дир.

Ындыг дайын бир эвес кыптыга бээр болза, бүгү байдалдарны барымдаалап көөрге, кижи төрелгетенниң төөгүзүнде эң сөөлгү дайын болур ийик. Ядролуг чалбыыштың хүлүнге бүгүдени узуткаар частыышкын чалгыынга, өлүмнүг радиоактивтиг хорандан кижи төрелгетенниң сайзыралы узуткаттынар, а Чер кырында бүгү-ле дириг амытаннар өлүп каар.

Кижи төрелгетен дириг артар бе азы узуткаттынар бе — ам айтырыг шак ынчаар тургустунуп келген. Тайбыңга ажыктыг кылдыр дайынның болгаш тайбыңның айтырыын канчап шиитпирлээрил, тайбыңны кандыг арга-биле камгалап, ниитилелдиң болгаш кижиниң депшилгезин канчап хандырарыл? Бо дээрге, бөдүүн эвес, а дыка нарын айтырыглар-дыр.

Бо айтырыгларга ылаптыг шын харыыны бээринге «ядролуг үеге», «космос үезинге» чедир турган мурнундагы эрги бодаашкын политикага ам көңгүс дүүшпес. Амгы үениң төөгүлүг байдалдарынга дүүшкен политиктиг чаа бодаашкын бо талазы-биле эргежок чугула апарган.

Шак ынчаар чаа ёзу-биле бодаашкынны, билиишкинни В. И. Ленин үндезилээн. Ук бодаашкынның үндезини — янзы-бүрү ылгалдыг социал тургузуглуг күрүнелерниң **тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының** ленинчи принциви-дир. Социализм эрте-даа бол, орай-даа бүгү делегейге тиилээр дээрзинге Ленин ханызы-биле бүзүрээн. Ынчалза-жок ол тиилелге хары утда бүгү чурттарга боттаныры болдунмас. Экономиктиг хөгжүлдезиниң деңнелинден, аңгы демиселиниң чидигленген хемчээлинден, социал күштериниң деңзигүүрүнден, а ол ышкаш өске-даа байдалдардан хамаарыштыр чамдык чурттар өскелерден мурнай социализмче шилчип кирер. Владимир Ильич ону барымдаалааш, социалистиг күрүнелер-биле чергелештир, капиталистиг күрүнелер төөгүнүң узун хуусаалыг үезиниң дургузунда турар болганда, социалистиг болгаш капиталистиг чурттарның Чер кырынга кожа-хелбээ догуннаары, кады чурттаары чайлаш чок апаар деп түңнелди кылган. В. И. Ленин ынчангаш тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының талалакчызы болган. Коммунистиг партия, Совет күрүне ленинчи ол принципти капиталдыг чурттар-биле харылзааларының үндезини болдурган.

Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын — ол дээрге, дайынзыг, маргылдаалыг айтырыгларны шиитпирлээрниң аргазы кылдыр күштү ажыглаарындан азы күш ажыглаар деп кыжаныышкындан ойталаары, ук айтырыгларны чугаалажыышкыннарның аргазы-биле шиитпирлээри; иштики херектеринге холгаарлашпазы, бот-боттарының дүрүм ёзугаар эрге-ажыктарын барымдаалаары; боттарының салым-чолун улустарның бот-тускайлаң шиитпирлээр эргези; күрүнелериниң бүрүн эргезин, девискээр талазы-биле бүдүн чоруун, оларның кызыгаарларын үреп болбазын шыңгыызы-биле хүндүлеп көөрү; бүрүн деңэргеге болгаш бот-боттарынга бир дөмей ажыктыг болурунга үндезилээш, кады ажылдажыры; делегей эргезиниң бүгү-ниити хүлээп көрген принциптеринге болгаш норма-чижектеринге болгаш делегейде ат салдынып чардынган керээлерге дүүшкен хүлээлгелерин ак сеткилдиг күүседири-дир.

* * *

Атомнуң чажыттарын ажылдар орукка эртем кажан чүгле баштайгы базымнарны кылып, атомнуң чажыттары көңгүс билдинмээн турган үеде В. И. Ленин чурттап, ажылдап, бодаашкыннарны кылып, демисежип чораан. Кижи төрелгетенниң кырында амгы үеде диргелип келген ядролуг дайынның кыжаныышкыны ынчаарда турбаан.

В. И. Ленинниң сөөлүнде, ылаңгыя сөөлгү он чылдарда төөгүнүң байдалы үндезинни-биле өскерилген. Ядро-космос үе-чадазынче кижи төрелгетен кирген. Дендии халаптыг уржуктарлыг ядролуг маңгысчепсек тургустунган, а кижи төрелгетен ол чепсектиң кедергей айыылының мурнунга таварышкан.

Төөгүлүг ужур-дузалыг сорулганы — тайбыңны кандыг арга-биле камгалаарының, ядролуг өрт-халапты болдурбазының, социал-политиктиг болгаш идеологтуг чөрүлдээлер турза-даа, делегей ареназынга оваарымчалыг, бодамчалыг болурунуң эртемни болгаш уран аргазын шиңгээдип алырының, сайзыралдың ёзузу-биле чурттаарының, тодаргайлаарга, чогумчалыг, төлептиг делегей харылзааларының болгаш кады ажылдажылгазының байдалдарында чурттаарының айтырыын тодаргайлаар сорулганы теорияның болгаш практиканың мурнунга төөгү боду тургузуп келген. СЭКП ол сорулганы шиитпирлээн. Политиктиг чаа бодаашкынның концепциязы (концепция — кандыг-бир чугула айтырыглар дугайында үзел-бодалдарның, ук айтырыгларны шын шиитпирлээр аргаларының системазы) үстүнде тургустунган бөдүүн эвес, эң нарын айтырыгларга харыыны берип турар.

Ук концепцияның кол идеяларын, үндезиннерин СЭКП-ниң XXVII съездизиниң материалдарында тодаргай айыткан. Амгы үениң делегейи дайыннарга болгаш күш дөгээрниң политиказынга келергей хензиг, бичии болгаш хээрек апарган деп, съездиге СЭКП ТК-ның Политиктиг илеткелинде демдеглээн.

Мөөңнелген ядролуг бомбаларның хөй эвес кезииниң безин согуушкунундан тоорук ышкаш тоглай бээр кылдыр делегей хээрек апарган. Ол бомбаларны каш-ла санныг минуталар дургузунда Чер бөмбүрзээниң кайы-даа булуңунче октап шыдаар аргалыг чедирикчилер — ылаңгыя ракеталар тургустунган болганда, делегей хензиг, бичии апарган.

«Дайыннарны болгаш чепсектиг мөөңнежиишкиннерни хүлээп көөрүнге база чорудуп болурунга үндезилеттиндир чүс-чүс чылдарда тургустунуп, чаңчыгып келген бодалдарның болгаш хөделиишкиннерниң ёзу-хевирин шиитпирлиг болгаш эчизинге чедир сый шаппаан шаанда, делегейни камгалап алыры, хевээр арттырары болдунмас» деп, илеткелде айыткан.

Атомнуң ядронуң болгаш космостуң үезинде **дайыннардан болгаш күш дөгээр политикадан ойталаары** — политиктиг чаа бодаашкын концепциязының кол үндезини. Партияның съезд сөөлүнде дараазында документилеринге, СЭКП ТК-ның Чингиве секретарының чугааларынга ол концепцияны улам ыңай сайзыраткан. М. С. Горбачевтуң Индияга барып чораан үезиниң материалдары болгаш оон чугаалары ук концепцияны сайзырадырынга улуг салыышкынны киирген.

Политиктиг чаа бодаашкынның концепциязы дээрге, бистиң амгы үевистиң ядро-космостуг боттуг чүүлдерин ханызы-биле болгаш хажыдыышкын чокка билири-дир, дараазында чүүлдерни барымдаалап билири-дир:

кижиниң дириг артып чурттаар аргазын халаптыг айыылдың адаанга тургускан чепсек тыптып келген бистиң амгы хүннеривисте айтырыг чүгле мынчаар тургустунуп турар: кижи төрелгетен догуннаар бе азы догуннавас бе. Ийи ниитилел системаларының чүгле чарыжының болгаш демиселиниң дугайында эвес, харын-даа бүгү кижилерниң дириг артарының азы бот-боттарын узуткап чок кылырының кайы-бирээзин шилип алыр дугайында чугаа болуп турар;

амгы делегейниң эң нарын айтырыгларын, ханы чөрүлдээлерин болгаш месилдежиишкиннерин эртемниң болгаш техниканың чепсектери-биле эвес, а харын-даа шериг күжүнүң, чаа дайынның аргазы-биле эвес, а чүгле политиктиг арга-биле, чугаалажыышкыннар аргазы-биле шиитпирлеп болур;

Хуузунда автотранспорттугларга

САНАЖЫЛГАНЫҢ ЧАА ХЕВИРИНЧЕ КИРЕР

Улус ажыл-агыйынга автотранспорт аймааның ажыглалын экижидер, автомобиль транспортунга чүък сөөртүлгезинге немей бижилгелер-биле демиселди күштелдирер болгаш кывар-чаар материалдарның кадагалалын хандырар дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1983 чылда хүлээп алган доктаалында хамаатыларның хууда автотранспорт херекселдеринге кывар-чаар материалдарны бээрде, 1987 чылдың январь 1-ден эгелеп рынок талоннарын дүжүрери болгаш туда акша-биле санажырынче шилчиирин көрген.

Ол доктаалды күүседири-биле бистиң республикада Кызыл хоорайда хууда автотранспорт ээлеринге кывар-чаар материалдарны бээрин № 5 станцияда тускайлаан. РСФСР-ниң Нефть продуктулар талазы-биле күрүне комитединиң Тывада эргелелиниң ажылдакчылары кывар-чаар чүүлдер-биле хандырылганың чаа хевириниң кандыг боор турарының дугайында хууда транспорттуң ээлеринден хөй удаа айтырып, оларның санал-оналын ап келген. Хууда машиналыглар ол хевириниң эптиин демдеглеп турар. Рынок фондузунуң талоннарын садар магазинни дилеп турбас, чамдыкта магазиннерге бензинниң марказының аайы-биле талоннар база чок болур. Ам автомобильге бензин кудуп алырда, хонуктуң кайы-даа үезинде анаа-ла чеде бээр.

«Хууда транспорттуң ээлери хамаатыларга нефть продуктуларын бээриниң чурумунуң дугайында» саавыр ёзугаар чолаачы бүрүзү машиназының багын долдур кудуп алгаш, канистрге азы өске-даа савага 40 литр чедир бензинни болгаш 10 литр чедир үстү кудуп ап болур. Хууда транспорттуң ээлери шимчедикчиде үстү долузу-биле солуур дээнде, нефть продуктулар станциязынга тускай саваларга ажылдап каапкан үстү аксыр ужурлуг. Бо талазы-биле тускай черлерни станцияларда белеткээн турар.

Нефть продуктулары-биле хандырылганың чаа хевиринче шилчээниниң, хууда ажыглалда автотранспорттуң санының көвүдээниниң, бүдүрүлгелерниң, организацияларның автотранспортунга талоннарны кварталдар аайы-биле бээринче шилчээниниң, спидометрлерни пломбалап, нефть продуктуларының чарыгдалын шыңгыы учётка алганының түңнелинде хууда автотранспортка бензин болгаш өске-даа кывар-чаар материалдарны бээри дыка көвүдээн. 1984 чылда чонга 1662 тонна, 1985 чылда 2684 тонна кывар-чаар чүүлдерни садып-сайгарган болза, 1986 чылда ол сан 4469 тонна чедир өскен.

Бо чылдың февраль 1-ден эгелеп хууда автотранспорттуң ээлери туда санажылга-биле бензин садып алырын Кызылда № 5 болгаш контейнерлиг станциядан, Туранда, Кызыл-Мажалыкта, Хову-Аксында, Бай-Хаакта, Чадаанада, Чаа Шагаан-Арыгда контейнерлиг болгаш бичии автостанциялардан садып ап болур. Балгазынның нефтебаазазының удуртулгазы Балгазында, Самагалдайда, Эрзинде туда санажылганың пунктуларын кыска хуусаада тудуп тургускан. Чайгы үеде хемнерге болгаш хөлдерге көжүп чоруур станцияларны тургузары көрдүнген. Контейнерлиг станцияларга А-76, АИ-93 марканың бензинин, үстерин автотранспорт ээлериниң савазынга кудуп бээри-биле садып турар.

1986 чылдың рынок талоннарын долузу-биле дедир киирип алырының хуусаазы 1987 чылдың февраль 1-де доостур.

Көдээниң чурттакчылыг черлеринде хууда автотранспорттуг хамаатыларның автотранспортунга кывар-чаар материалдар-биле хандырылгазын экижидери-биле ССРЭ-ниң Материал-техниктиг хандырылга талазы-биле күрүне комитети болгаш ССРЭ-ниң Агроүлетпүркүркому, ССРЭ-ниң Саң-хөө министерствозу, ССРЭ-ниң Нефть продуктулар-биле хандырылга талазы-биле күрүне комитети болгаш Центросоюз-биле дугурушкаан ёзугаар доктаалды хүлээп алган.

Ында түр үениң демчээ кылдыр колхозтарга, совхозтарга болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелеринге боттарының нефть продуктулар складтарын дамчыштыр транспорт херекселдериниң (моторлуг хемелер болгаш катерлер база) ээлеринге кывар-чаар материалдарны туда санажылга ёзугаар садарын чөпшээрээн.

Колхозчуларга, совхозтар ажылчыннарынга өске-даа хамаатыларга ажыл-агыйлар кывар-чаар материалдарны туда санажылга-биле хереглекчилер ниитилелиниң ол сорулгага тускайлап берген фондуларының хемчээлин барымдаалап туда санажылга-биле садып болур.

Ажыл-агыйларның кывар-чаар чүүлдер үлээр пунктулары хамаатыларга кывар-чаар материалдарны ажыл-агыйның кассазынга өртээн (түрмектеп садар өртектер ёзугаар) төлээниниң касса ордериниң квитанциязын эккеп берген соонда кудуп бээр.

Кывар-чаар материалдар үлээр пунктуларының ажылдакчыларының кывар-чаар материалдар дээш акша-хөреңги алыры хоруглуг.

Үстүнде айыттынган хемчеглер хууда транспорттуң ээлеринге кывар-чаар материалдар-биле хандырарын хандырар.

В. ГЛАДЫШЕВА,
РСФСР-ниң Нефть продуктүркомунуң Тывада эргелелиниң автостанциялар талазы-биле улуг инженери.

ҮРЕ-ТҮҢНЕЛДИГ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

Эртенги хүннүң баштайгы херелдери индий найысылалда холчок улуг тураскаалды — Кызыл фортту (шивээниң онза быжыглалдыг кезээ) туяландыр чырыдыптар. Индий улустуң эрткен болгаш амгы үези-биле ол тудуш холбашкан. Ук шивээниң сүүр баштарлыг суургаларының болгаш бедик ханаларының кырынга хамаарышпас Индияның үш өңнүг тугу кииский берген хүнден бээр бо чылдың чайынында 60 чылы болур. Үш чыл эрткен соонда чурт республика болу берген.

Эрткен чылдар — Индия Республиканың экономиказының болгаш культуразының чайгылыш чок шапкын хөгжүлдезиниң чадалары-дыр. Хамаарышпас Индияның бактаап тургустунганының баштайгы чылдарындан бээр тывылган үре-түңнелдиг болгаш бүгү талалыг совет-индий кады ажылдажылга ол шимчээшкинге эвээш эвес ужур-дузалыг болган.

...Индияның ССРЭ-де элчини чери турар Москваның бир ыржым кудумчугажында чаагайжыды туттунган эрги бажың залы. Индияның сураглыг күрүне ажылдакчылары болур Джавахарлал Неру биле Индира Гандиниң портреттерин мында аскан.

— Бистиң харылзааларывыстың төөгүзүнде бо аттар мөңгези-биле кирип бижиттинген. Индияның премьер-министрлери турган, Д. Неру биле И. Ганди ийи чурттуң найыралының болгаш кады ажылдажылгазының үндезинин салганнар — деп, Индияның ССРЭ-де элчини Т. Н. Кауль чугаалады.

20 чылдарда-ла, Совет күрүнениң баштайгы базымнарын кичээнгейлиг-биле харагалзап көрүп турган, революстуг Россияның чедиишкиннерин Индияның салым-чолу-биле, хосталгаже болгаш депшилгеже ооң бүзүрелдери-биле Д. Неру дорт холбап турган дээрзин элчинниң сөстерин бадыткаары-биле сактып чугаалап каалы. Хамаарышпас Индияның чазааның баштыңы болу бергеш, ол ССРЭ-ниң дуржулгазынче ол кичээнгейни сала берген. Ылаңгыя индустриализастаашкынның болгаш экономиканы планнаарының айтырыгларынче онза кичээнгейни салып турган. Ачазының чагыгларын индий-совет кады ажылдажылганың практиказынга И. Ганди чүткүлдүг-биле боттандырып чораан.

Д. Нерудан эгелээш амгы премьер-министр Раджив Гандиге чедир Индияның удуртукчуларында ССРЭ-биле найырал политиказының алызындан уламчылалды, бар дээрзин Т. Н. Кауль беседа үезинде демдеглээн. Москвага элчин чаңгыс удаа эвес кээп чораан. Орус дылды ол өөренип турган, политика, экономика болгаш культура адырларында харылзааларны ханызы-биле билир.

— Делегей ареназынга бистиң чурттарывыс ядролуг айыылды чайладыр, тайбыңны болгаш улустар аразынга бүзүрежилгени быжыглаар талазы-биле чаңгыс аай чүткүлдүг — деп, ол демдегледи.

ССРЭ биле Индияның аразынга Тайбың, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында Керээниң 15 чыл оюн бистиң улустарывыс эрткен чылын калбаа-биле демдеглээн дээрзин элчин-биле кады сактып болур бис. Совет-индий харылзааларның быжыг баазалыг болу бергенин ол чүгле түңнеп демдеглээн эвес, а тайбыңны камгалаарының, улустар аразынга айыыл чок чорукту быжыглаарының чугула фактору, янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелер-биле тайбың кожа-хелбээ доктуннаарының чайынналчак чижээ апарганын бадыткаан.

Совет-индий кады ажылдажылга объектилериниң даңзызы улуг. Бхилаиде металлургия заводу-биле ол ажыттынар, ооң тудуу 50 чылдарда эгелээн. Ол заводтуң марказын салган рельстер, каң конструкциялар, арматура Индияда хөй-биле хереглеттинип, он-он чурттарже экспортче үнүп турар. Хардвардтың аар энергомашина тудуушкун заводунга Индияга бир-ле дугаар 500 муң киловатт күчүлүг генератор тургустунган, күчүзү ийи катап улуг тургузугларны бүдүрүп үндүрерин мында планнап турар. Аар индустрияның Ранчиде, Хайдарабадта, Дургапурда бүдүрүлгелери продукцияны хөй-биле бүдүрүп үндүрүп турар. Туттунган болгаш туттунуп турар объектилерниң саны 80 ажып турар. Сөөлгү чылдарда кады ажылдажылга космосче безин базымны кыла берген.

Мындыг көргүзүгнү айтыры база чугула. Индияның даштыкы бүгү садыг саарылгазының бешки кезии ССРЭ-ге хамааржыр. Бодунуң ээлчээнде Индия хөгжүп турар чурттарның аразында ССРЭ-ниң эң улуг партнёру болу берген.

— СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачевтуң Индияже албан ёзузу-биле найыралдыг аян-чоруу индий-совет найыралды болгаш кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдеринге улуг салдыышкын болган. Аян-чоруктуң үезинде ат салдынган Дели декларация, индий найысылалга ужуражылышкыннар болгаш чугаалажылышкыннар ийи чурттуң аразынга харылзааларны чүгле улам ыңай ханыладырынга эвес, а тайбыңның болгаш улустарның айыыл чок чоруун быжыглаарынга дузалаар. Аян-чоруктуң чаагай түңнелдери экономиктиг болгаш садыг талазы-биле кады ажылдажылганы, культура талазы-биле янзы-бүрү солчулганы калбартыр арганы берип турар — деп, Т. Н. Кауль медеглээн.

Экономиканы болгаш культураны улам хөгжүдериниң планнарын күүседир талазы-биле чаа чылда чедиишкиннерни совет улуска Индияның элчини күзээн.

...Республиканың хүнүнде Кызыл форттуң кырында Индияның күрүне тугу киискип турар. Чурт чаа амыдыралды чедиишкиннииг күүседип, тайбыңның болгаш депшилгениң оруу-биле бүзүрелдиг чоруп орар.

В. КУЛИКОВ,
(СЭТА-ның корр).

Москва.

ДУГАЙЫНДА

ниитилел-политиктиг тургузугда, идеологияда, национал, культура болгаш өске-даа онзагай байдалдарда ылгалдар тайбың дээш харылзааларга, чугаалажылышкыннарга моондак болбайн турар. Улус бүрүзү, чурт бүрүзү боттарының национал чоргаарланыышкынын, эрге-ажыктарын болгаш эртине-байлактарын бичии-даа когаралга таварыштырбайн, олар бүгү күжүн, аргаларын эчис кол сорулганы чедип алырынче — кижи төрелгетен сайзыралын камгалап алырынче угландырар ужурлуг;

делегейниң бүгү чурттары бот-боттарының аразынга харылзаалыг, бот-боттары хамаарылгалыг, бүгү кижилер чаңгыс планетада чурттап турар, ол планетаны Чер деп адап турар;

ядролуг дайынга тиилелгени чедип алыр деп бодаан-даа, кордаан-даа херээ чок, ындыг дайын кыптыга бээр болза, аңаа тиилекчилер-даа, тиилеттиргеннер-даа турбас;

шериг күжүнүң талазы-биле артык күчүлүг болурун чедип алыр дугайында идеялар эң-не айыылдыг база боттанмас болгаш мугулай;

космос болза бүгү кижи төрелгетенге хамааржыр, дайын сорулгаларынга ону кымның-даа ажыглаары буянныг чорукка болгаш хоойлуга удур;

кижи төрелгетен дириг артар төлээде, космосту милитаризастаарын болдурбас болгаш Чер кырында ядролуг чепсекти узуткаар ужурлуг;

тайбың делегейни тургузарынга улуг-даа, ортумак-даа, биче-даа — бүгү чурттар, улустар, күрүнелер киржир ужурлуг;

чамдык чурттарның айыыл чок чоруу өскелериниң күзели-биле хандыртынып болбас, айыыл чок чорук бир дөмей, кайы-кайызының, бүгү-ниитиниң — делегейниң айыыл чок чоруу болур ужурлуг; делегей чаңгыс, ооң айыыл чок чоруу үлеттинмес;

делегей кижилерге, амгы болгаш келир үениң салгакчыларынга хамааржыр болганда, кижилерниң үнелиг чүүлдерин амгы үеде онзалап камгалаар херек;

кижиниң амы-тыны дээди үнелиг чүүл кылдыр хүлээп көрдүнген турар ужурлуг, чүге дээрге, материалдыг болгаш угаап-бодалдың үнелиг бүгү чүүлдериниң тургузукчулары кижилер болуп турар. Кижилерниң чогаадыкчы шылгарангай мерген угааны-биле депшилге болгаш сайзырал чүгле тайбыңның байдалдарында хандыртынып турар.

Кижи төрелгетенниң ниити үнелиг чүүлдерин, кижилерниң амы-тынын камгалаарын СЭКП онзалап, күчүлээшкин чок делегей дээш демисешиншаан, ниитилел хөгжүлдезин, дайыннарны партийжи ёзу-биле, аңгы талазы-биле көөрүнден ойталавайн турар. Ажылчын аңгының эчис сорулгазы — коммунизмни тургузары — СЭКП-ниң эчис кол сорулгазы болуп келген болгаш болуп-даа турар. Делегейниң ажылчын, коммунистиг болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиннерин СЭКП деткип, аңгы талазы-биле удурланыкчыларынга хамаарыштыр идеологтуг эптеш чок демиселди чорудуп турар.

Марксистер — пацифистер эвес, (пацифизм — кандыг-даа дайынны буруу шавар реакцылыг буржуаз политика, үзел-бодал). Ынчангаш олар камгаланырының болгаш хосталганың дайыннарын дүрүм ёзугаар чөптүг деп санап, деткип турар.

В. АФАНАСЬЕВ,
академик.

Делегей медээлери

УГЛАНЫЫШКЫННЫ ДЕТКЭЭН

КАБУЛ. Национал эптежилге талазы-биле онза комиссияларны тургузары демократтыг Афганистанда үргүлчүлеп турар. Комиссиялар чурттуң чамдык хоорайларында болгаш уездилеринде, ооң иштинде Асадабад (Кунар провинциязы), Мехтарлам (Лагман провинциязы) хоорайларда. Пактия провинциязының Джаджи болгаш Саид-Карам уездилеринде, Кабул провинциязының Баграми уездилеринде немей тургустунгулааның Бахтар агентилели дыңнаткан. Тайбыңның болгаш айыыл чок чоруктуң байдалын боттарының районнарынга тургузарынга бүгү күжениишкиннерин салырынга шиитпирлииниң дугайын комиссия кежигүннери болуп эрткилээн хуралдарга медеглээннер.

Чурттуң хоорайларының болгаш кишлактарының чурттакчылары республикага национал эптежилгени чедип алырының оруктарынга хамаарышкан Афганистанның Улусчу демократтыг партиязының, чазааның болгаш АДР-ниң Национал фронтузунуң документилерин чугаалажып көрүп турарлар. Бүгү Афганистанга болуп эрткилээн митингилерге болгаш хуралдарга олар афган удуртулганың идип үндүргени хан төгүүшкүнүн соксадырынче угланган угланыышкынын бедик-биле үнелеп турарлар. Бистиң чуртувус ам уттундурбас үени чурттап эртип турар деп, Кариз-Кала ((Забуль провинциязы) кишлакка болуп эрткен митингиниң киржикчилери демдеглээннер. Революстуг чазактың чорудуп турары тайбыңның программазы үр үргүлчүлээн дайынга турупкан, аңаа боттарының муң-муң оолдарын чидирген бүгү улустуң эрге-ажыктарынга дүгжүп турар. Эптежилгеже кыйгырыг кызыгаарларны ажып эртпишаан, даштыкыже үнүп чоруй баргылаан афганнарга чедип турар. Оларның хөй кезии бо хүннерде төрээн чуртунче дедир ээп чанып кээп турарлар. Бахтар агентилелиниң дыңнатканы-биле алырга, Кандагар, Нангархар болгаш Герат провинцияларда төрээн кишлактарынче 72 афган өг-бүле ээп чанып келген боор турар.

(СЭТА).

ИНТЕРВЬЮ

КАИР. Делегей конференциязы — Чоокку Чөөн чүк айтырыын чогумчудуп алырының эң эки оруу-дур деп, КНО-нуң чиңгине секретары Х. Перес де Куэльяр Сауд Аравияның «Аш-шарк алаусат» солуннунга берген интервьюзунга медеглээн. КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң доктаамал төлээлекчилеринден белеткел комитедин тургузар дугайында санал бүгү талаларының эрге-ажыктарынга дүгжүп турар болгаш үениң негелдезинге хамааржып турар дээрзинге бүзүрелдиг мен деп ол демдеглээн.

Мурнуу Ливандан бодунуң шериглерин үндүрүп алырындан ойталап турары дээш Х. Перес де Куэльяр Израильди сойгалаан. Ол дээрге, Ливанның мурнуу чүгүнден эжелекчи армияны үндүрерин көрүп турар КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң 1978 чылдагы 425 дугаар резолюциязын күүседириниң оруунга бо районнарга тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту катап тургузар сорулга-биле аңаа КНО-нуң түр күштерин тургузарынга база ол ышкаш чурттуң мурнуу чүгүнге дээштиг контроль тургузуп алырынга Ливан чазакка дуза көргүзеринге кол моондак болуп турар-дыр дээрзин ол медеглээн. Ындыг-даа болза, ол резолюцияны Тель-Авив күүсетсин дээр дугайында албадаашкын кылыр дээн делегей ниитилежилгезиниң бүгү оралдажылышкыннары чедиишкин чок болуп арткан деп, ол айыткан.

Иран-ирак боо-чепсектиг чөрүлдээни чогумчудуп алыр талазы-биле КНО-нуң күжениишкиннерин чугаалап тура, бо дайынны соксадыр дугайында шиитпирни ажылдап кылыр дээш даштыкы херектер министрлериниң деңнелинге Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң ээлчег чок хуралын чыылдырар сорулга-биле амгы үеде шалыпкын харылзаалар чорууп турарын Х. Перес де Куэльяр медеглээн.

(СЭТА).

ЧАДТА БАЙДАЛ

ПАРИЖ. Хиссен Хабрениң ёзу-чурумунга даянып алгаш, АКШ биле Франция Чадтың соңгу чүгүнде шериг хөделиишкиннерин калбартып турар. Франс пресс агентилелдиң дамчыдып турары-биле алырга, үргүлчүлелдиг демиселдиң түңнелинде ооң шериглери стратегия талазы-биле чугула дээн Фада деп оазисти эжелеп алган. Ону дыңнатканының соонда, ооң күштери 16-гы параллельден соңгу чүкке чедир калбарган деп, Нджамена бир дугаар албан ёзузу-биле билинген. Ол дээрге Хабрениң ёзу-чурумунуң болгаш национал чаңгыс эптиң шилчилге чазааның чагыргазында туруп турар районнарының чижеглээн кызыгаарлашкан чери боор турар.

Нджаменаның шериглериниң Фаданы эжелеп алганы чөрүлдээниң чаа үе-чадазын ажыткан деп, ТФ-1 француз телекомпания тайылбырлаан. Хабрениң дайынчы хөделиишкиннериниң сорулгазы соңгу Чадты эжелеп алыры болур. «Котидьен де пари» солуннуң бижип турары-биле алырга, Францияның улуг дузазы чокка Хабрениң Фаданы эжелеп алыр деп планы болдунмас турган деп. Нджаменаның хайгааракчылары санап турар. Хабрениң чазааның Францияда төлээлекчизи «Франция бодунуң хүлээлгелерин дыка шын күүседип турар» деп медеглели ол бүгү чүүлдү бадыткаан. «Котидьен де паринин» айытканы-биле алырга, ооң чугаазындан алыр болза, Соңгу Чадты эжелеп алырынга Франция эки дузаны көргүзер чадавас деп чүвеге Хабре идегеп турар.

(СЭТА).

ХОРУГДАТТЫРГАННАРНЫ ХОСТААНЫ

АДЕН. Демократтыг Йеменде бүгү-ниити келдерел дугайында чарлыкты күүседири-биле эрткен чылдың январь 13-түң болуушкуннарынга хамаарылгалыг болган 222 кижиниң кара-бажыңнардан хостап үндүрген. ЙСП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ЙУДР-ниң күрүнениң айыыл чок чорук министри Саид Салех Салем болгаш ЙСП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ЙУДР-ниң камгалал министри Салех Обейд Ахмед хостап үндүрүлгениниң ёзулалынга киришкеннер. Хостап үндүрген кижилерге чүве чугаалап тургаш, ниитилелдиң чаагай чоруунуң күш-ажылынче оларның идепкейлиг киржиринге, революсчу чаалап алыышкыннарны дайынзырак чимзениишкиннерден камгалаарынга киржилгелиг болурунче олар кыйгырганнар.

Ындыг байдал-биле чүгле сөөлгү айларда безин ЙУДР-ниң кара-бажыңнарындан 4200 кижи хосталып үнген.

(СЭТА).

ПЕРЕС ДЕ КУЭЛЬЯРГА ЧАГАА

КАБУЛ. Афганистанга хан төгүүшкүнүн соксадырының болгаш тайбыңны чедип алырының программазын амгы үеде даштыкыда, бирги ээлчегде, Пакистанда болгаш Иранда чурттап турар афганнарның хөй кезии сеткили ханып уткуп алганнар деп, АДР-ниң даштыкы херектер министри А. Вакильдиң КНО-нуң чиңгине секретары Х. Перес де Куэльярның адрезинге чоруткан чагаазында чугаалап турар. Оларның хөй кезии төрээн чуртунга чанып кээринге дуза көргүзер дугайында дилегни АДР-ниң чазааның төлээ болгаш консул черлеринге киирип турарлар деп документиде айыткан.

Чазактың айтыышкыны-биле дүүштүр АДР-ниң даштыкы херектер министерствозу Пакистанның болгаш Иранның херектеринге түр бүзүреттирген төлээлекчилерге дилег киирген. Бо чурттарның чазактары мында туруп турар афганнарның эки тура-биле төрээн чуртунче чандырарынга дуза көргүзер сорулга-биле Пакистанче, Иранче тускай ужарчүүл рейстерин организастаарынга афган талага чөпшээрелди бээрин министерство дилээн.

Мынчага чедир АДР-ниң дилээнге чогумчалыг харыы алдынмаан. Эмигрантыларның төрээн чуртунче ээп чанып келириниң оруунга кылымал моондактарны тургузары делегей эргезиниң болгаш кижиниң ниити кол эргелериниң нормаларынга удурланышкак болуп турарынга хамаарыштыр афган чазак демдеглээн. Афган эмигрантыларның дедир чанып келириниң оруунда моондактарны чок кылырын АДР негеп турар.

(СЭТА).

ИСТЕП СҮРҮҮШКҮН

КАИР. Израиль эжелекчилер Дженин, Наблус хоорайларының чурттакчыларынга, Блата болгаш Ад-Духейша дээр палестиннерниң лагерьлеринге хамаарыштыр чаа истеп сүрүүшкүннерни күштелдире берген. Эрге-чагыргаларга удурланганы деп чаңчыыл болган буруудадыышкынны идип үндүргеш, эжелекчилер массалыг тудуп хоругдаашкынны чорутканнар. Он-он палестиннерни кара-бажыңнаан.

Кара-бажыңнакчыларының талазындан хүн бүрү кылып турары хилинчектээшкинге болгаш дорамчылаашкынга удурланып, Кафар-Иона болгаш Шатта дээр израиль кара-бажыңнарда хоругдаттырганнар бүгү-ниити аш чарлааннар.

Израиль эрге-чагыргалар культураның депшилгелиг палестин ажылдакчыларын, журналистерин болгаш литераторларны истеп сүрерин соксатпайн турар. «Ак-шарк аль-аусат» солуннуң бижип турары-биле алырга, Чөөн Иерусалимде үнүп турар «Аль-Фаджр» солуннуң кол редакторун Ханна Синиораны истеп сүрерин Тель-Авив организастап чорутткан. «Израильге удур хөделиишкиннерни күткүп турган» деп буруудадыышкынны, а ол ышкаш «палестин удурланыышкынны деткээни» дээш сураглыг журналист кижини эжелекчилер Иордан хемниң барыын эриинден үндүрүп чорудар деп турар.

(СЭТА).

ИНТЕРНАЦИОНАЛИСЧИ СОВЕТ ОТРЯД

МАНАГУА. СЭТА-ның корреспондентизи Андрей Кургузовтуң дамчытканы болза: Совет Эвилелинден Никарагуаже бир дугаар интернационалчы студентилер отряды чедип келген. Николай Островскийниң адын эдилээн отрядтың дайынчылары ССРЭ-ниң янзы-бүрү республикаларының төлээлери болур. Америк империализмниң соксаал чок агрессиязынга таваржып турар аныяк республиканың экономиказын быжыглаарынга бодунуң үлүүн киирер деп, студентилер шиитпирлээн.

Совет оолдар болгаш уруглар чурттуң соңгу чүгүнге ажылдаарлар. Республиканың даштыкыже үндүр садар кол культуразы кофе дүжүдүн ажаарынга киржири-биле олар Матагальпа департаментиниң кофе плантацияларынга ийи неделя иштинде ажылдаарлар. Советтер чуртунуң чоруткан төлээлекчилери никарагуа тараачыннар-биле болгаш өске-даа социалистиг чурттардан, ооң иштинде Болгариядан, ГДР-ден, Чехословакиядан келген интернационалисчилер-биле кожа ажылдаарлар.

Боттарының дыштанылгазын комсомолчулар Никарагуаның болгаш Совет Эвилелиниң чоннарының аразында эп-найыралды быжыглаарынга тураскаадырлар. Олар никарагуа аныяктарының төлээлекчилери-биле ужуражылышкыннарны организастап чорударлар, ажыл-агый дуржулгазын оларның-биле солчурлар. Ленинчи комсомолдуң алдарлыг күш-ажылчы болгаш дайынчы төөгүзүн чугаалап бээрлер.

(СЭТА).

ТОКИО ДОКТРИНАЗЫ

ТОКИО. Японияның даштыкы херектер министри Тадаси Куранари Фиджиниң найысылалы Суве хоорайга чүве чугаалап тургаш, «Оожум океан ниитилежилгезиниң келир үезинге» бодунуң илеткелин тураскааткан. Киодо Цусин агентилелдиң дыңнадып турары-биле алырга, Токионуң бо «Оожум океан доктриназында» Оожум океанның мурнуу талазында Японияның даштыкы политиказының кол угланыышкыннары тайылбырлаттынган. Ол девискээрде доктаамал политиктиг байдалды хевээр арттырарынга Японияның чүткүлүн болгаш ортулуктарда туруп турар күрүнелерге экономиктиг дузаны көргүзеринге Японияның белеңин Куранари онзалап чарлаан. Ынчалза-даа тайылбырлакчыларның бодап турары-биле алырга, доктринаның ёзулуг сорулгазы — Японияның болгаш ийи талалыг «айыыл чок чорук керээзи»-биле ооң улуг партнёру АКШ-тың бо районда стратегтиг бодалдарын херек кырында боттандырарынга дузалаары болур.

(СЭТА).

ФЕРМЕРЛЕРНИҢ ХООЗУРААШКЫНЫ

НЬЮ-ЙОРК. «Хоозурай бээринден сезингеш, чуртта чүс-чүс муң америк фермерлер шиитпирлиг демисежип турарлар» деп, АКШ-тың көдээ районнарының соңгукчуларының хөй-ниити организациязының лигазының юризи Кейт Страуд медеглээн. Ол талазы-биле ынчаар ап көөр болза, оларның хөй кезии аштырыышкынга таваржып турарлар. Ында Вашингтоннуң чазааның дузазы чок дээр болза шын эвес. 1988 саң-хөө чылында федералдыг бюджеттиң төлевилелинде Рейганның администрациязының саналдааны-биле фермерлерни акшаландырар программазын 4 миллиард долларга кызырарын көрүп турар. Чоокку беш чылдың дургузунда бо бюджет чүүлүнүң талазы-биле «камналга» 20 миллиард доллар чеде бээр.

«Ак бажыңның ол хемчеглери демократтарның-даа талазындан, республиканчыларның-даа талазындан шүгүмчүлелди болдурган» деп, «Филадельфия инкуайрер» солун тайылбырлап турар. Республиканчы конгрессмен Боу Боултерниң чугаазы-биле алырга, бир эвес администрацияның планнары амыдыралга боттаны бээр болза, ынчан АКШ-ка дыка хөй фермерлер хоозурап каарлар. Ооң эжи, демократ Батлер Деррик оон-даа тодаргай чугаалаан: «Ооң түңнелинде Американың көдээ ажыл-агыйындан чүгле бузундулар артып каар».

(СЭТА).

МЕДЕГЛЕЛ

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Сеулда студентилерге удур дошкуурай берген кезедиишкиннерниң чаа чалгыы Чон Ду Хванның ёзу-чурумунуң политиктиг ханы сандараашкынының дугайын херечилеп турар. Сеулда полицейжи кара-бажыңга Мурнуу Көрейниң демократтыг шимчээшкининиң идепкейлиг киржикчизи студент Пак Чжон Чхолду араатанзыг ёзу-биле өлүргени-биле холбаштыр Көрейниң социалистиг күш-ажылчы аныяктар эвилелиниң ТК-ның болгаш Көрейниң студентилер комитединиң КУДР-нуң найысылалында парлаттынган медеглелинде ол дугайын демдеглээн.

Бо ханныг чөңгээниң дорт күүседикчилери-биле кады Пак Чжон Чхолду өлүргени дээш харысалганы АКШ хүлээп алыр апаар деп, документиде айыткан. Вашингтон Мурнуу Көрейде ёзу-чурумга, депшилгелиг чаартылгаларның талалакчыларын базарының калбак кампаниязынга дуза көргүзүп турар. Тонгук университединиң студентилериниң чоокта чаа болгулаан чыскаалдарын тарады сывырарынга 8 муң ажыг полицейжилерни, танк болгаш самолёттарны ажыглаан. Бо кезедикчи хөделиишкинниң түңнелинде 20 чыскаалчы өлүрткен болгаш 1500 кижини тудуп хоругдаан.

(СЭТА).

ГВАТЕМАЛА. Информация агентилелдериниң дыңнадып турары-биле алырга, аңаа гватемала найысылалдың чурттакчыларының чыскаалы болган. Олар даштыкы херектер министрлериниң деңнели-биле чыылдырган америк күрүнелер организациязының (АКО-нуң) кол ассамблеязының XVI сессиязы ажылын эгелей берген национал театрның бажыңының чанынга чедип келгеннер. Амгы ёзу-чурумнуң удуртулгазының сөөлгү чылдарында хоругдаттырган болгаш чиде берген муң-муң гватемалчыларның салым-чолунче делегаттарның кичээнгейин угландырар сорулганы олар салганнар.

ЧУРУКТА: национал театрның бажыңының чанында чыскаалчыларны полицейжилер бүзээлеп тур.

АФП—СЭТА-ның телефотозу.

МОРАТОРИЙГЕ АНГЛИЧАННАРНЫҢ ХАМААРЫЛГАЗЫ

ЛОНДОН. Бүгү ядролуг чазылдырыышкыннарга Совет Эвилелиниң чарлааны мораторийни АКШ кандыг-даа соңгаарладыышкын чокка деткиир ужурлуг дээрзинге британчыларның 72 хуузу бүзүрелдиг. Ортумак ыракшылдыг ядролуг бүгү ракеталарны Европаның девискээринден ап каапкары дээш британчыларның 64 хуузу туржуп турарлар. Великобританияның дайынга удур эң-не массалыг организациязынга — ядролуг боо-чепсекти дүжүрери дээш шимчээшкинге Гэллап институдунуң чорутканы хөй-ниити санал-онал айтырылгазының түңнелдери ындыг болган.

Великобританияның ядролуг боо-чепсекти чаңгыс талалыг байдалга эңдере бүдүреринден ойталап турарының талалакчыларының саны дыка өзүп турарының дугайында ол айтырылганың түңнелдери херечилеп турар. Шак ындыг айтырылганың сан-медээзи-биле алырга, бир эвес 1983 чылда айтырган кижилерниң 20 хуузу ол идеяны деткип турган болза, ам ол сан 35 хууга чедир өзе берген.

Шимчээшкинниң даргазы Пол Джонс айтырылганың түңнелдерин тайылбырлап тура, америк ядролуг шенелделерниң программазын деткип турар британ чазак ындыг байдалы-биле чурттуң чурттакчы чонунуң хөй кезииниң санал-оналынга удур туржуп турар-дыр дээрзин медеглээн.

(СЭТА).

ХӨГЖҮМ-ЧУРУЛГА ШКОЛАЗЫНДА

Кызылдың уран чүүл училищезинге чеде бээрге, класстарындан янзы-бүрү хевириниң хөгжүм херекселдериниң хоюг, таалаңчыг үннери дыңналыр.

Ол училищениң класстарының чамдыызында бичии уруглар база өөренип турар. Республиканың тускай хөгжүм-чурулга школазының өөреникчилери ол.

Ол уругларның башкызы эвээш каш чаштарны музыкага өөредип тур. Хөгжүм билиглеринге улуг сонуургалдыглар ында хөй деп ол чугаалааш, эки өөредилгелиглерин адап берди.

Монгуш Долаана, Монгуш Долчаана, Самбыл Саида фортепьянода бардылар. Долаана бир аялганы илдик чокка ойнаарга, ону эштери магадады.

— Сольфеджиону ырлажып тур бис — дээш, бир кезек уруглар чыылды.

Дужунда база бир өрээлде бичии оол база мергежил берген ойнап олур. Училищениң башкызы Людмила Валентиновна Веденеева ам аңаа чаа чүүлдү өөредип кирипти. Өске-даа өрээлдерде хөгжүмге сонуургалдыглар баянга, домрага ойнап-ла турарлар. «Олардан кандыг-кандыг талантылыг аныяктар үнер ирги?» деп, аңаа барган кижи магадаар.

ЧУРУКТАРДА: тускай хөгжүм-чурулга школазының өөреникчилери. Оларның башкызы Л. В. Веденеева кичээл эрттирип тур.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

ШКОЛА РЕФОРМАЗЫ: чогаадыкчы дилээшкиннер

БААЗА БЫЖЫГАР, ХАРЫЛЗАА ХАНЫЛААР

Сарыг-Сепиң № 2 школазынга күш-ажылга кижизидилге школа реформазын хүлээп алырының мурнунда-ла эгелээн. 1980 чылда ол школаны шефтеп турган «Ленинчи орук» совхоз хову турлаа тудуп берген. Бо чылдарның дургузунда өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадазы турар төп улам чаартынып, сайзыраан.

Аңаа бир сезонда 60 кижи ажылдап, чурттаар кылдыр таарымчалыг байдалдарны тургускан. Удуур өрээлдер орун-дежек дериг-херекселдери-биле четчелеттинген. Кухня-столовая ажылдап турар. Дыштаныр өрээлде телевизордан аңгыда, ойнаар чүүлдер аймаа четчир.

Школа биле бүдүрүлгениң аразында харылзаа быжыккан. Совхоз 1983 чылда «ГАЗ-53» маркалыг машинаны берип, шеф дузазын көргүскен. Тус чериниң өөреникчилери кедизинде баргаш, төрээн совхозунга кээп ажылдаар чүве болганда, оларны амдыгааштан эгелеп амыдыралга дадыктырып, көдээ ажыл-агыйның мергежилдерин шилип алырынга өөредип турар. Бүдүрүлге бригадазынга хамаарышкан ажылдарны совхозтуң кол агроному В. Штыров удуртуп турар.

Совхоз төвүнде болгаш школада өөредилгеге херегдээр кабинеттерниң дериттингени көрүштүг. Кичээлдерни ажыл-агыйның кол тускай эртемниглери эрттирери чаңчыл болуп бар чыдар. Чижээ, мал ажыл-агыйның зоотехник А. Шелехов үстүкү класстың өөреникчилеринге өөредип турар. Оон удуртулгазы-биле Мерген сүт-бараан фермазында кабинетти күстен бээр дерип, электри-биле ажылдаар саалда аппаратын чазып, сайгарып өөренири-биле делгеп салган.

Школаның бүдүрүлге бригадазы часкы, чайгы үелерде шөлге барып, ногаа аймаан өстүргеш, күзүн совхозка дузалап, практикалап турар. Совхоз өөреникчилерин күш-ажылчы семестрде чем-биле хандырып, сүт, сметананы үргүлчү сөөртүп эккеп турар.

Өөреникчилер моон мурнунда туристер ышкаш одаг кылып алгаш чемненип турган болза, ам байдал сыр өске. Сайгылгаан чырыы турлагда шагда-ла киирттинген. Харыугда дөрт пашты тиккеш, хайындырыптар улуг электроплитаны столоваяда тургускан. Эът аймаан казып каан караңгы черге шыгжап турганындан үрелип баксыраар таварылгалар турбулаан. Ам оларны ийи соодукчу-биле солаан.

1986 чылда «МТЗ-80» маркалыг тракторну бүдүрүлге бригадазында быжыглаан. Практика үезинде тракторга херегләэр кожуг херекселдери: андазын, илиир, прицеп дээш дериглерни шуптузун четчелээн.

Школаның чаңгыс машиназын ажыглаарынга бензин чедишпейн баар чорук бо-ла таваржыр. Ынчан бааза-бүдүрүлгези дуза көргүзүп, бензин-биле хандырып, кывар-чаар материалдарны-даа школага берип келген.

Школаның ийи дугаар бааза-бүдүрүлгези суггарылга системазының эргелели. Ол организация көдээ ажыл-агый мергежилин өөреніринге эрге жок чүгула чүүлдер-биле хандыртынган кабинетте ажыглалга киирген. Ында 8—10 класстарының өөреникчилери «Кым болурул?» деп айтырыгга харыыны тускай эртемниглерниң сүмелээни-биле шиитпирлеп турар.

Калбак мергежилдиг механизатор кадрларын белеткээр Балгазын ПТУ-нуң филиалы совхоз төвүнде ажыттынган. Эки дериттинген өөредилге кабинеттеринге школаның үстүкү классчылары кичээлдеп, карак-биле көрүп, хол-биле тудуп тургаш ханы билиглерни ап турар.

Школаның болунда эге класстарының хол-биле күш-ажыл кылырының кабинединде чазанырынга херегләэр хамык-ла чүүлдер бар.

Бо чылгы доозукчуларының он сези трактористер, 14 кижи электрилиг машиналар-биле ажылдаар саанчылар болурунга белеткенип, тускай мергежилдиң шынзылгазын холга алыр. Эрткен чылгы доозукчулардан 6 кижи көдээ ажыл-агый институттарынче, чедизи профессионал-техниктиг училищелерже өөренип кирген. Оларда өөреникчилерниң бирээзи чолаачы, ийизи тракторист, дөртү саанчылар. Улус ажыл-агыйының өске адырларында ажылдап турар өөреникчилер хөй.

Чайгы күш-ажылчы семестрде уругларның бот-башкарылгазынче кичээнгейни күштелдирген.

Школа реформазының амыдыралга боттаныышкынының боттуг херечизин бо школаның чижээнден тодаргай көрүп болур. Чедиишкин дээрден дүжүп, черден үнүп келбээн. Школаның администрациязы чаңгыс эвес удаа хурал-суглааны чыып тургаш, аңаа совхозтуң специалистерин, харылдаа районнуң удуртур даргаларын чалап тургаш, күрүне ужур-дузалыг айтырыгны шиитпирлээшкинче көдүрүп шыдаан. Школа биле бүдүрүлге боттарының аразында хамаарылгазын экижиткен. Олар ниити дылды тып ап, келир үениң кадрларын дарганнап, белеткеп турар. Моон соңгаар материалдыг бааза улам быжыгар, ажыл-агыйжы харылзаа дам ханылаар апаар.

С. ДАНЗЫ.

РЕДАКЦИЯДАН: Сарыг-Сепиң № 2 школазының бүдүрүлге бригадазының чаагай ажыл-херектери үстүнде долузу-биле чырыттынмаан-даа болза, ол школаның совхоз бүдүрүлгези-биле харылзаазы үениң негелдезин харыылап, реформаны боттандырарынга делгем орукту ажыдып турар-дыр. Республиканың өске школаларында байдал кандыгыл? Бо айтырыгны шиитпирләэринге чүү шаптыктап турарыл? Ол дугайында силерниң санал-оналыңар, бодал-сүмелер, күзээшкиннер кандыгыл?

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ

27. ВТОРНИК

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

7.00 — Эртенги гимнастика. Мультфильм. Музыка. 7.30 — «Үе». 8.15 — «Харылзаңар, горнистер!» 8.45 — «Хүн адаанда доозун». Уран-чечен фильм. 10.20 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Семенов ойнаар (баян). 10.50 — 11.05 — Бөгүн делегейде. 16.00 — Медээлер. 16.15 — «Ачы-дуза чедирер албанның хүн бүрү ажылы». 16.45 — Свердловскиниң опера театры силерни чалап тур. 17.35 — Тележурнал. 18.05 — Соңгу чүктүң вахтазы». Док. телефильмниң баштайгы көргүзүү. 18.35 — Уругларга дириг амытаннар дугайында. 19.05 — Көдээ ажыл-агый билиглерниң университеди. 19.50 — Улуг кижилерге мультфильмнер: «Демдектер». «Ыяаар болгаш дедир». 19.55 — Медээлер. 20.05 — Политиктиг театр. «Улофа Пальманы чүге өлүрүп кааныл?». Телешииниң баштайгы көргүзүү. Авторлар — Г. Зубков, А. Красильников. 21.00 — «Үе». 21.35 — — А. С. Пушкинниң трагедияларындан монологтар. ССРЭ-ниң улустуң артизи Б. Бабочкин номчуур. 22.10—23.50 — — ССРЭ-ниң улустуң артизи, композитор А. Петровтуң чогаалдарынга концерт. Чапсарда (22.50) — Бөгүн делегейде.

ИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 8.35; 9.35 — Төөгү. 10 класс. Амгы үеде хөгжүп орар күрүнелер. 9.05; 13.55 — Француз дыл. 10.05 — КПТУ сургуулдарынга. Эстетиктиг кижизидилге. Амыдыралдың болгаш чурумнуң эстетиказы. 10.35; 11.40 — Информатиканың болгаш санаалга техниказының үндезиннери. 9 класс. 11.05 — В. Маяковский. «Владимир Ильич Ленин». Шүлүглел. 12.10 — «Бүзээлээшкин». Уран-чечен фильм. Бирги фильм — «Луганың кызыгаары». 14.25 — Медээлер. 14.30 — Төөгүнүң арыннары. Пролетариаттың эвилелчизи. 15.20 — 16.05 — Фехтование. «Москваның селемези». Делегей маргылдаазы.

КЫЗЫЛДАН

17.00 — Республиканың пионержи отрядтарының чылдаа конкурузу. Кызыл болгаш Таңды районнарының пионерлериниң ужуражышкыны. 18.10 — Уругларга фильм. 18.25 — «Күш-ажылдың болгаш уран чүүлдүң эвилели». Ажылчы чоннарның бот-тывынгыр улусчу чогаадыкчы ажылының 2-ги бүгү-эвилел фестивалының чоруп турарының дугайында. 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — «Азия товү». Программада: Медээлер. «Чаа ёзу-биле ажылдаар». 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — «...Он алды харга чедир болгаш оон улуг назы». 21.00 — «Үе». 21.35 — 22.55 — «Бүзээлээшкин». Уран-чечен фильм. 2-ги фильм — «Пулково меридианы».

28. СРЕДА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

7.00 — Эртенги гимнастика. Мультфильм. Музыка. 7.30 — «Үе». 8.15 — Политиктиг театр. «Улофа Пальманы чүге өлүрүп кааныл?» Телешии. 9.10 — Уругларга дириг амытаннар дугайында. 9.40 — «Өг-бүлеге соло». Док. телефильм. 10.20 — 10.30 — Бөгүн делегейде. 16.00 — Медээлер 16.15 — «Ачы-дуза чедирер албанның хүн бүрү ажылы». 16.45 — «Спорт болгаш кижи». Мельбурн олимпиадазының «Сылдыстары». 17.35 — «Кижиде кижини оттурары». Адакы класстарның школачыларының мозу-шынарын кижизидериниң талазы-биле Кировоград облазында чорудуп турар ажылдың дуржулгазының дугайында. 18.00 — «Хүн кезээде турзун». Боттуунгыр чогаадыкчы ажылдың 2-ги Бүгү-эвилел фестивалы. 18.40 — «АКШ-тың таңмазы-биле». Европада америк «культураның» тергиидээшкини. 19.10 — Медээлер. 19.20 — Литература чогаалдарын экранчытканы. Уран-чечен фильм. — «Капитанның уруу». 21.00 — «Үе». 21.35 — Баскетбол. Кубок эдилекчилериниң маргылдаазы. Эр кижилер. «Хувентуд» (Испания) — ЦСКА. 22.55 — Бөгүн делегейде. 23.10 — 23.55 — Делегей болгаш аныяктар.

ИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Док. телефильм. 8.35; 9.35 — География. 7 класс. Чөөн-Европа оргулаажы. 9.05 — 13.25 — Немец дыл. 10.50 — КПТУ сургуулдарынга Астрономия. Астрономияның амыдыралга ажыглаттурары. 10.35; 11.40 — А. М. Горький. «Чаш чорааным». 6 класс. 11.05 — Шыдыраа школазы. 12.10 — «Бүзээлээшкин». Уран-чечен фильм. 2-ги фильм. — «Пулково меридианы». 13.55 — «Көдээниң шагы». 14.55 — Медээлер. 15.00 — 15.45 — «Бодувустуң салым-чолувус дээш чоргаарланыр бис». Декабристер Сибирьде.

КЫЗЫЛДАН

17.45 — «Орус дылды өөренип тур бис». Национал школаның белеткел класстарының өөреникчилеринге телешкола. 18.00 — Телемедээлер. 18.15 — Делегей байдалының дугайында беседа. 18.25 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.35 — Ленинчи комсомол аттыг театрның фильм-шиизиниң баштайгы көргүзүү. «Черниң болгаш хүннүң өмүнээзинден». («Хория»). Автор — И. Друце. Чапсарда (19.30) — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 21.00 — «Үе». 21.35 — «Бүзээлээшкин». Уран-чечен фильм. 2-ги кезээ. 1-ги фильм — «Ленинград метроному». 23.15 — 01.05 — Хоккей. ССРЭ-ниң чемпионады. «Спартак» — «Динамо» (Москва).

29. ЧЕТВЕРГ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

7.00 — Эртенги гимнастика. Мультфильм. Музыка. 7.30 — «Үе». 8.15 — «Бүзүреңчиг-даа болза — элдептиг». 9.15 — «Капитан уруу». Уран-чечен фильм. 10.55 — Күрүнениң башкир шиити ыр капелланың концерти. 11.15 — 11.30 — Бөгүн делегейде. 16.00 — Медээлер. 16.15 — «Ачы-дуза чедирер албанның хүн бүрү ажылы». 16.45 — «Комсомолканың» маршруттары». 17.15 — ...«Он алды харга чедир болгаш оон улуг назы». 18.00 — «Үш дугаары бердинмээн». Телеочерк. 18.25 — «Ынак Төрээн чуртувус». Фотоконкурс. 18.30 — Чер-черлерге шиитпирлээр. Күрүне хүлээп алышкының херек кырында. Ереван-Ленинакан-Абовян телесектор. Армян ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Ф. Т. Саркисян киржир. 20.00 — Медээлер. 20.10 А. С. Пушкинниң шүлүктеринге романстар. ССРЭ-ниң улустуң артизи А. Дишев ырлаар. 21.00 — «Үе». 21.35 — Литературлуг альманах. 22.50 — Бөгүн делегейде. 23.05 — 23.55 — Пианист Д. Огдон ойнаар. (Великобритания).

ИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Док. телефильм. 8.35; 9.35 — Бойдус-биле таныжылга. 1 класс. Москва — ССРЭ-ниң найысылалы. 8.55 — «Эрмитажтың көрүнчүктери». Эртем-тайылбырлыг фильм. 9.05; 13.50 — Испан дыл. 9.55 — «Оолдар, шимчээшкинниң дүргени болгаш күзел». Эртем-тайылбырлыг фильм. 10.05 — КПТУ сургуулдарынга. Төөгү. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлели. 10.35; 11.40 — Өг-бүле чурттаалгазының этиказы болгаш психологиязы. 9 класс. Өг-бүлениң психологтуг климады. 11.05 — Н. Грибачевтуң поэзиязы. 12.10 — «Бүзээлээшкин». Уран-чечен фильм. 2-ги кезээ. 1-ги фильм — Ленинград метроному». 14.20 — Школачыларга физиология болгаш гигиена дугайында. Школачының психиктиг өзүлдези. Уругларның психиктиг өзүлдезинге алкогольдуң салдары. 14.50 — Медээлер. 14.55—15.35 — «Оларның аттары уттундурбас ужурлуг». Декабристерниң кадайларының дугайында. 17.55 — Медээлер. 18.00 — Делегейниң музыка культуразының эртинезинден. П. Шрайерниң (ГДР) күүселдезинде — Ф. Мендельсон-Бартольдиниң ырлары. 18.40 — «Бистиң бажыңывыстың эргиинде». Док. телефильм.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телефильм. 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — «Азия товү». Программада: Медээлер. «Күш-ажылчы эвес орулгалар-биле демиселди күштелдирери». «КАИ экраны». 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар чаштар!».

КЫЗЫЛДАН

20.15 — «Дүргедээшкинниң угланыышкыны-биле». Тудугда ажыл-агый механизмин сайзырангайжыдар дугайында.

МОСКВАДАН

21.00 — «Үе». 21.35 — «Бүзээлээшкин». Уран-чечен фильм. 2-ги кезээ, 2-ги фильм — «Операция — Чаштанчы». 22.45 — 00.15 — Хоккей. ССРЭ-ниң чемпионады. ЦСКА — «Крылья Советов».

30. ПЯТНИЦА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

7.00 — Эртенги гимнастика. Мультфильм. Музыка. 7.30 — «Үе». 8.15 — Делегей болгаш аныяктар. 8.50 — «Ындыг шыңгыы оюн — хоккей». Уран-чечен фильм. 10.10 — «Чурттап турар черлери». Док. фильмниң баштайгы көргүзүү. 10.35—10.45 — Бөгүн делегейде. 16.00 — Медээлер. 16.15 — Орус чугаа. 16.45 — С. В. Михалковтуң маадырлары экранда. «Кызыл галстук». 17.55 — Орус музей. Бойдус уран чурулгазы. 18.25 — Баскетбол. Европа чемпионнарының маргылдаазы. Эр кижилер. «Реал» (Мадрид) — «Жальгирис» (Каунас). 19.05 — Медээлер. 19.15 — ТТ-ниң экранында бир дугаар. Уран-чечен фильм. «Дилгилерниң аннаары» 21.00 — «Үе». 21.35 — «Кинопанорама» 23.20 — Бөгүн делегейде. 23.35 — 00.45 — Болгар эстрадазының артистери Москвада.

ИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Док. телефильм. 8.35 — 9.35 — География. 8 класс. Урал-Поволжье. 9.05 — 13.15 — Англи дыл. 10.05 — КПТУ сургуулдарынга. Ниити биология. Бойдустуң мастерскаазы болгаш бистер. 10.35 — 11.40 — В. Катаев. «Чаңгыс парус агарып чор». 5 класс. 11.05 — Бистиң садывыс. 12.10 — «Бүзээлээшкин». Уран-чечен фильм 2-ги кезээ. 2-ги фильм. — «Операция — «Чаштанчы». 13.45 — Сээң дениичи библиотекаң. В. И. Ленин. «Эрги тургузугну чок кылгаш, чаа тургузугну чогаадып кылырынче». 1415 — Медээлер. 14.20 — Федор Абрамов. 15.30 — 16.00 — Москва чөөгүнүң картазының чанында. 17.55 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Док. фильм. 18.20 — «Азия товү». Программада: Медээлер. «Партийжи комитет болгаш эде тургустунуушкун». «Ажылчын ээлчег соонда». 18.50 — Телемедээлер. 19.00 — «Эде тургустунуушкун — үениң негелдези». Тыва АССР-ниң чурттаалга-коммунал ажыл-агыйының министри В. М. Еремеев телекөрүкчүлерниң айтырыгларынга харыылаар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — Ф. Шуберт. Төнмээн симфония. 20.50 — «Тыпкаш, экиртир». Док. телефильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Үе». 21.35—23.05 — Мухтар Шахановтуң поэзиязының кежээзи.

31. СУББОТА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

7.00 — Эртенги гимнастика. Мультфильм. Музыка. 7.30 — «Үе». 8.15 — «Арга-арыг». Эртем-тайылбырлыг фильм. 8.45 — «Далай деңнелинден 3700 бедик». Азербайджан ССР-ниң мал ажылынга аныяк кадрларны киириштирериниң айтырыгларының дугайында. 9.05 — АБВГД-жигеш. 9.35 — Кижи. Чер. Октаргай. 10.05 — «Поэзия». Юрий Левитанский. 10.50 — Экран өңнүктериниң чыыжы тур. ССРЭ — ВУР. 11.30 — Бүгү-деге болгаш кижи бүрүзүнге. Ырап чоруур поездиге алды хүн. 12.05 — «Россияночка» ансамбльдиң оюн көргүзүү. 12.15 — «Кады ажылдажылга». Тележурнал. 12.45 — «Өртектиг бандероль». Мультфильмниң баштайгы көргүзүү. 12.55 — Бөгүн делегейде. 13.10 — Улуг Октябрьның оюнга. Төөгүнүң өшпес одуруглары. «Бирги башкы». 15.00 — «АвтоВАЗ» болгаш оң харылзашкак бүдүрүлгелерниң дугайында чугаалар. Теледамчыдылга. 16.30 — Улустарның чогаадыкчы ажылының 2-ги Бүгү-эвилел фестивалы. Фестивальдың кыйгырыглары. 17.00 — Идея херегжиттинип турар. 18.05 — И. Гайдн. Квартет до мажор. 18.25 — Москва — Владивосток — Токио. Телековүрүг. 19.55 — «Комендант Пушкин». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Үе». 21.35 — Кино көрүкчүзүнүң спутниги. 22.05—01.00 — «Суббота кежээзинде». «Шупту широталарда». Классиктиг болгаш улус музыказының концерти. Төнгенде — Медээлер.

ИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — Мультфильм. 8.40 — Ритмиг гимнастика. 9.10 — Музыкалыг дамчыдылга. «Эртенги почта». 9.40 — Бистиң садывыс». 10.10 — «Үе, бурунгаар!». Уран-чечен фильм, 1-ги, 2-ги сериялары. 12.35 — «Тео Адам чалап тур». ГДР-ниң телевидениезиниң концерт программазы. 13.45 — Делегейниң уран чүүл литературазы. Ж. — Б. Мольер. «Дворяннар аразында мещан кижи». 14.45 — Хостуг хүреш. Делегей маргылдаазы. 15.15 — «Кижи болгаш хоойлу». Хоойлу-дүрүм камгалаар органнарның арагалаашкын болгаш алкоголизм-биле демисели. 15.45 — Москва. Консерваторияның улуг залы. Бородин аттыг күрүне квартеди. 17.45 — «Чурукчунуң кадайының портреди». Уран-чечен фильм. 19.10 — Салгалдарга камгалап арттырар». Эртем-тайылбырлыг фильмниң баштайгы көргүзүү. 19.30 — Амгы ритмнерде. ТТ, БР-ниң эстрада-симфониялыг оркестриниң концерти. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — «Тиилекчилер». 21.00 — «Үе». 21.35 — Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Ак салтарже хар дужуп турган». 1-ги, 2-ги сериялары. («Грузиятелефильм»). 23.45 — «Ийиги тыныш». Док. телефильм. 00.15—01.05 Конькиге чуңгулаашкан спорту. Делегей маргылдаазы. Канададан дамчыдылга.

ФЕВРАЛЬ

1. ВОСКРЕСЕНЬЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

7.00 — Эртенги гимнастика. Мультфильм. Музыка. 7.30 — «Үе». 8.15 — «Салют» культура бажыңының гитаристериниң ансамбли ойнаар. 8.40 — Ритмиг гимнастика. 9.25 — «Спортлото тиражы». 9.40 — Будильник». 10.10 — «Совет Эвилелинге бараан боол тур мен!». 11.10 — Музыкалыг дамчыдылга. «Эртенги почта». 11.40 — «Аян-чорукчулар клуву» 12.40 — «Музыкалыг киоск». 13.10 — «Көдээниң шагы». 14.10 — «Кадыкшыл». 14.55 — Уругларның баштактаныглыг журналы «Ералаш». 15.05 — «Эш ыр». Бүгү-эвилел телеконкуруз. 15.50 — «Күрүне фильмнериниң фондузунун» чыындызындан. «Шүлүкчү болгаш хаан». Уран-чечен фильм. 17.15 — Киноафиша. 18.00 — «Делегей панорамазы». 18.50 — «Алдын тараа баштары». Мультфильм. 19.10 — «Советтер чуртунга удур сүлчээ». Док. фильмниң баштайгы көргүзүү. 20.15 — Хоочуннар силерге. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Бичии трагедиялар». Үш сериялыг уран-чечен фильмниң 1-ги сериязы. 23.05 — 23.20 — Медээлер.

ИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — «Соңгу чүк хаттарының тыртыышкыны». Док. телефильм. 8.55 — Орус чугаа. 9.25 — Новосибирскиниң күрүнениң үлегерлиг опера болгаш балет театрының артистериниң концерти. 9.55 — Оренбургтуң телевидение студиязының программазы. 11.00 — Бүзүреңчиг-даа болза — элдептиг. 12.00 — Хөглүг старттар. 12.45 — «Эртем болгаш техника». Киножурнал. 12.55 — Хол бөмбүү. ССРЭ-ниң маргылдаалары. Херээженнер. «Уралочка» (Свердловск) — «Коммунальник» (Минск). 13.25 — Москваның Н. Гоголь аттыг шии театрының фильм-шиизиниң баштайгы көргүзүү. «Дээди суд». Автор — А. Ваксберг 15.25 — «Дилги болгаш бөрү». Мультфильм. 15.35 — «Чүү? Каяа? Кажан?». Телевикторина. Түңнели. 17.55 — Делегейниң музыка культуразының эртинезинден. С. В. Рахманинов. 18.45 — Делегей болгаш аныяктар. 19.25 — Музыкалыг мозаика. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — Бөмбүктүг хоккей. Делегей маргылдаазы. Швеция биле Финляндияның шилиндек командалары ойнаар. Швециядан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Спорт болгаш таныыш». 22.35—00.05 — ССРЭ-ниң Улуг театрының кол хормейстери ССРЭ-ниң улустуң артизи А. В. Рыбновтуң чогаадыкчы ажылының кежээзи.

Хөгжүм-шии театрының февраль айда репертуары

1. **«ЯДАМЫКТА ЯЛА ЧОК»** А. Островский.
2 кожегелиг комедия.
Эгелээри 19 шакта.

8. **«ТЕРЕЗИН ШЛЯПКА».** Э. Лабиш.
2 кожегелиг водевиль.
Эгелээри 19 шакта.

10. А. С. Пушкинниң мөчээнинден бээр 150 чылынга.
«БИЧИИ ТРАГЕДИЯЛАР».
Эгелээри 19 шакта.

14. **«ХАННЫГ КУДА».** Баштайгы көргүзүү. Г. Лорка.
3 кожегелиг трагедия.
Эгелээри 19 шакта.

15. **«ДӨҢГҮР-ООЛ».** С. Тока.
2 кожегелиг комедия.
Эгелээри 19 шакта.

21. **«КАДЫК-ЧААГАЙ БОЛУҢАР».** П. Шено.
2 кожегелиг комедия.
Эгелээри 19 шакта.

22. **«ХАННЫГ КУДА».** Баштайгы көргүзүү. Г. Лорка.
3 кожегелиг трагедия.
Эгелээри 19 шакта.

26. **«ЯДАМЫКТА ЯЛА ЧОК».** А. Островский.
3 кожегелиг комедия.
Эгелээри 19 шакта.

28. **«ЯДАМЫКТА ЯЛА ЧОК».** А. Островский.
3 кожегелиг комедия.
Эгелээри 19 шакта.

УРУГЛАРГА

1. **«БРАЗИЛИЯНЫҢ ЭРТИНЕЗИ».** М. Машаду.
2 кожегелиг тоол.
Эгелээри 12 шакта.

8, 22. **«МАКТАНЫКЧЫ КОЙГУН».** С. Михалков.
2 кожегелиг тоол.
Эгелээри 12 шакта.

10. А. С. Пушкинниң мөчээнинден бээр 150 чылынга.

ТООЛДАР

«Балыкчы болгаш балык дугайында тоол».
«Лама болгаш оон ажылчыны Балда дугайында тоол».
Эгелээри 10 шакта.

Коллективтиг чагыгларны 2-25-49, 2-35-88 телефоннар дамчыштыр хүлээп ап турар. Касса 10 шактан 19 шакка чедир ажылдаар. Чапсарлаары — 14 шактан 15 шакка чедир. 3-кү коңга соонда залче улус киирбес. Кежээки шиилерже бичии уругларны киирбес.

Садыг министерствозунуң Кызылда садыг баазазынга бичии механизация талазы-биле инженер, хүндүс болгаш дүнеки үеле контролёрлар херек.

Бараан саарылгазының планын күүсеткени болгаш чылда ажылдың түңнелдери-биле ай санында шаңналдарны төлээр.

Ажылче албан чериниң автобузу-биле чоруур. Буфет болгаш столовая ажылдап турар.

Айтырыгларны даараазында адрестен тодарадыр: Кызыл хоорай, Калинин кудумчузу, 17. Садыг министерствозунуң баазазы.

Телефоннары — 4-16-45, 4-17-65, 4-18-66.

Садыг министерствозунуң Кызылда садыг баазазынга ногаалар аштап арыглаар цехтерге херээженнерни, кладовщик, контролёрларны, таңныылдарны ажылга хүлээп алыр.

Белеткел үезинде 50 куу чедир немелде төлевирни. Бараан саарылгазының планын күүсеткени дээш шаңналды болгаш чылда ажылдың түңнелдери дээш төлевирни бээр.

Ажылче албан чериниң автобузу-биле чоруур. Буфет болгаш столовая ажылдап турар.

Айтырыгларны даараазында адрестен тодарадыр: Кызыл хоорай, Калинин кудумчузу, 17, Садыг министерствозунуң баазазы.

Телефоннары — 4-16-45, 4-17-65, 4-18-66.

КИНО

ЯНВАРЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Лермонтов» 18.40, «Там, где нас нет» 9.20, 11.10, 13.00, 15.00, 16.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ну, погоди» 9.40, 13.00, «Сказка странствий» 11.00, «Раймонд Паулс» 15.00, «Тайное путешествие Эмира» 16.20, «Зимняя вишня» 18.20, 20.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Потерпевшие претензий не имеют» 14.00, 15.50, 17.40, 19.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Размах крыльев» 14.30, 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ» к/б: «Как три мушкетера» (1, 2 сериязы) 17.00, 19.30 шактарда.

агаар

Республикага шокар булут, таар. Дүне агаарның температуразы 33—35, чамдык черлерге 21—26 градус соок. Хүндүс 20—25, чамдык черлерге 10—15 градус соок.

Кызылга шокар булуттаар, чуга хар чаар. Дүне агаарның температуразы 30—32, хүндүс 20—22 градус соок.

ШЫН
Адресивис: 667000,
Кызыл хоорай,
Щетинкин болгаш
Кравченко кудумчузу, 3

ТЕЛЕФОННАРЫ:
редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлегпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солуннуң индекизи 54241.
Чылда 300 катап үнер.
Хемчээли 2 парлалга амазы.
Тиражы 22108 экз.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1.

Чагыг № 3441.
ТС—00018.